

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Vlada Republike Srbije

СЕКТОРСКА АНАЛИЗА ПРОИЗВОДЊЕ И ПРЕРАДЕ ЈАЈА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Vet-Agri Consulting Београд

31.03.2019. године

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Vlada Republike Srbije

EGG PRODUCTION AND PROCESSING SECTOR ANALYSIS IN THE REPUBLIC OF SERBIA

The analysis was made with the support of the Swiss Government. The views and recommendations expressed in this analysis are those of the author and do not reflect the views of the Swiss Government or Regional and Rural Development Support to the Republic of Serbia Project.

Анализа је израђена уз подршку Владе Швајцарске. Ставови и препоруке су искључиво мишљења аутора и не представљају званичан став Владе Швајцарске или пројекта Подршка руралном и регионалном развоју у Републици Србији“

**Аутор: проф др Дејан Крњић Vet-Agri Consulting Београд
Палмира Тољатија 4 Нови Београд 11070 Србија**

САДРЖАЈ

УВОД СА ОПИСОМ СТАЊА СЕКТОРА ПРОИЗВОДЊЕ И ПРЕРАДЕ ЈАЈА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	3
ПРОФИЛ И АНАЛИЗА ПОТРЕБА СЕКТОРА ПРОИЗВОДЊЕ И ПРЕРАДЕ ЈАЈА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ.....	26
ФИНАНСИЈСКА АНАЛИЗА ПОСТОЈЕЋЕ ПОДРШКЕ СА НАЦИОНАЛНОГ И ЛОКАЛНОГ НИВОА, КАО И ПОТЕНЦИЈАЛНЕ ПОДРШКЕ КРОЗ ИПАРД II ПРОГРАМ.....	32
ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ МИНИСТАРСТВУ ПОЉОПРИВРЕДЕ, ШУМАРСТВА И ВОДОПРИВРЕДЕ ЗА ПОТРЕБУ УКЉУЧЕЊА СЕКТОРА ПРОИЗВОДЊЕ И ПРЕРАДЕ ЈАЈА У ИПАРД II ПРОГРАМ.....	33
• ОБРАЗЛОЖЕЊЕ СТАЊА СЕКТОРА ПРОИЗВОДЊЕ И ПРЕРАДЕ ЈАЈА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	
• ОПШТИ ЦИЉЕВИ УКЉУЧЕЊА СЕКТОРА ПРОИЗВОДЊЕ И ПРЕРАДЕ ЈАЈА У ИПАРД II ПРОГРАМ	
• СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ УКЉУЧЕЊА СЕКТОРА ПРОИЗВОДЊЕ И ПРЕРАДЕ ЈАЈА У ИПАРД II ПРОГРАМ	
• СПЕЦИФИЧНИ КРИТЕРИЈУМИ ПРИХВАТЉИВОСТИ КОРИСНИКА ИПАРД II ПРОГРАМА	
• ПРИХВАТЉИВЕ ИНВЕСТИЦИЈЕ И ТРОШКОВИ	
• ОБИМ ФИНАНСИЈСКЕ ПОДРШКЕ	
CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS FOR THE MINISTRY OF AGRICULTURE, FORESTRY AND WATER MANAGEMENT FOR THE NECESSITY OF INVOLVEMENT OF THE EGG PRODUCTION AND EGG PROCESSING SECTOR IN THE IPARD II PROGRAMME	48
ЛИСТА ИЗВОРА ИНФОРМАЦИЈА.....	62

УВОД СА ОПИСОМ СТАЊА СЕКТОРА ПРОИЗВОДЊЕ И ПРЕРАДЕ ЈАЈА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Израду секторске анализе производње и прераде јаја у Републици Србији покренуо је Сектор за рурални развој Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије уз помоћ пројекта "Подршка руралног и регионалног развоја Србије" који финансира Швајцарска развојна агенција за сарадњу а имплементира конзорцијум NIRAS (Пољска и Данска), Polish Rural Forum (Пољска) и Partner Solutions (Србија).

Живинарство са две главне линије производње – узгојом бројлера и производњом конзумних јаја, представља најзаступљенију грану сточарства на газдинствима у Републици Србији. Од 10 газдинстава, свих типова, на готово седам се узгаја живина (Поповић, 2014). Истовремено, живинарство је највише индустријализована грана пољопривреде, где се чак 37,3% грла живине узгаја на свега 225 газдинстава у статусу правног лица и предузетника. По вредности производње, живинарство заузима треће место у сточарству, са уделом од 11,8%. У укупној вредности пољопривредне производње, према подацима за 2011. годину, производња кокошијих јаја и бројлера учествује са 4,9%, а значај живинарства континуирано расте како на светском тако и на тржишту Републике Србије (Поповић и сар, 2010).

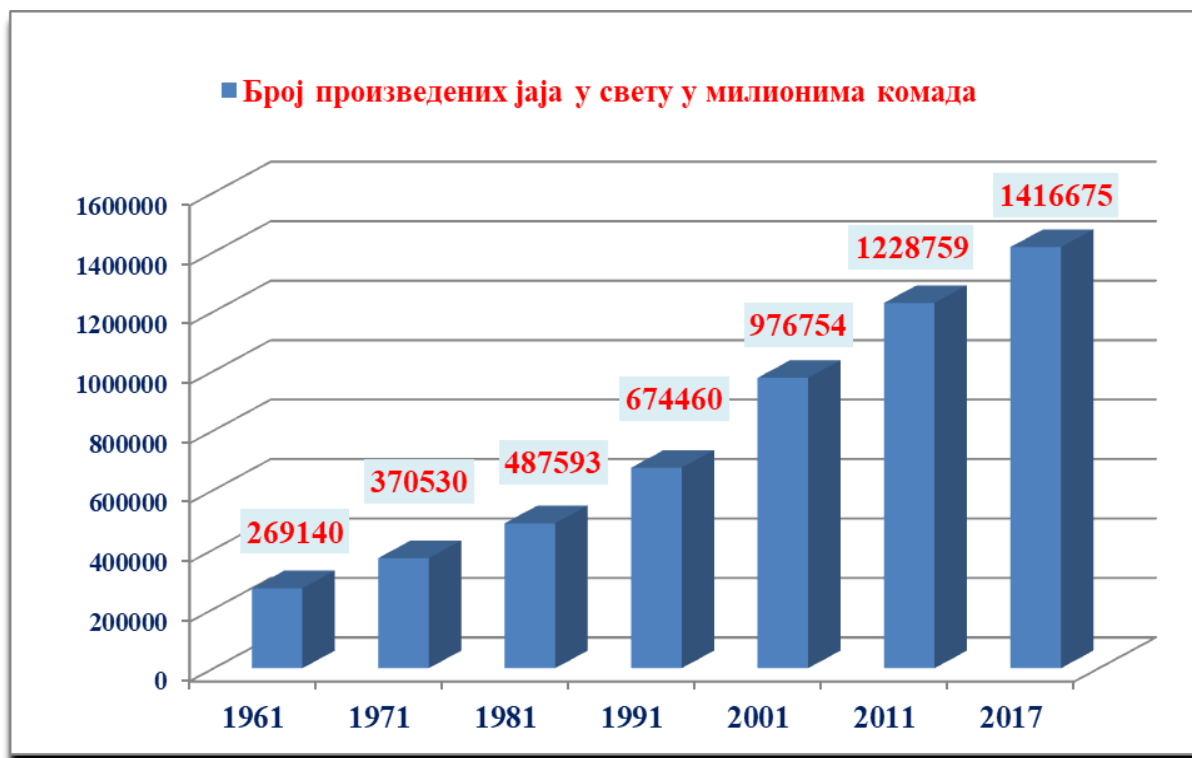
Јаја представљају једну од најкомплетнијих и најкориснијих намирница у исхрани људи, и спадају у групу високопротеинске хране велике биолошке вредности и хранљивости. Јаја у свом саставу имају велики број есенцијалних нутријената и антиоксиданата укључујући лецитин (холин), омега 3 масне киселине, лутеин и зеаксантин. Осим што су изузетан извор протеина, јаја садрже бројне корисне састојке укључујући петнест витамина и минерала (витамин А, витамин Д, витамин Е, тиамин, рибофлавин, витамин Б6, витамин Б12, ниацин, пантотенску киселину, селен, гвожђе, калцијум, фосфор...). Поред употребе свежих конзумних јаја у домаћинствима, она се користе и/или прерађују за различите потребе како прехранбене тако и непрехрамбене индустрије.

Производња јаја се одликује кратким производним циклусима и живинарство представља најбрже растући сектор у оквиру пољопривреде широм света, а током претходне три деценије светска производња јаја повећала се за више од 150%. У графикону број 1. приказан је према подацима Организације за храну и

пољопривреду Уједињених нација (FAOSTAT, 2019) број произведених јаја у свету у временском периоду од 1961. до 2017. године. Предвиђа се и даљи раст производње, јер је потражња за јајима подстакнута стално све већом бројношћу становништва, растом прихода и урбанизацијом на глобалном нивоу. У годишњем извештају Међународне комисије за јаја (International Egg Commission, 2015) наведени су највећи потрошачи јаја по глави становника у свету: Мексико 352 јаја, Јапан 329 јаја, Кина 254,8 јаја, Сједињене Америчке Државе 252,9 јаја и Европа са просечно 215 јаја.

Графикон број 1. – Број произведених јаја у свету (у милионима комада)

Извор FAOSTAT 2019

Република Србија се налази на површини од укупно 8.840.000 хектара и броји 7.001.444 становника (Републички завод за статистику Србије, 2019). Површина пољопривредног земљишта обухвата 5.734.000 хектара (0,56 ха по становнику), а на око 4.867.000 хектара те површине простире се обрадиво земљиште (0,46 ха по становнику). Србија се према површини обрадивог земљишта по становнику налази

на 17. месту међу 206 земаља и територија, са 46 ари, што је двоструко више од светског просека.

Република Србија има велики потенцијал у сектору пољопривредне производње захваљујући повољним климатским условима, добрим природним карактеристикама земљишта и расположивим водним ресурсима, међутим, тај потенцијал није у потпуности искоришћен. Република Србија има традицију и оптималне природне ресурсе за развој производње јаја, као и добре услове за производњу кукуруза, соје и сунцокрета односно производи довољне количине хране за животиње (Родић и сар, 2009).

Према Попису пољопривреде спроведеном 2012. године укупан број кокошака носиља у Републици Србији износио је 8.426.637, а које су се узгајале на 276.603 пољопривредних газдинстава, односно на 43,8% укупног броја газдинстава. У табели број 1. и графикону број 1. приказани су број и структура газдинстава у зависности од броја кокошака носиља, као и укупан број носиља у датим категоријама газдинстава.

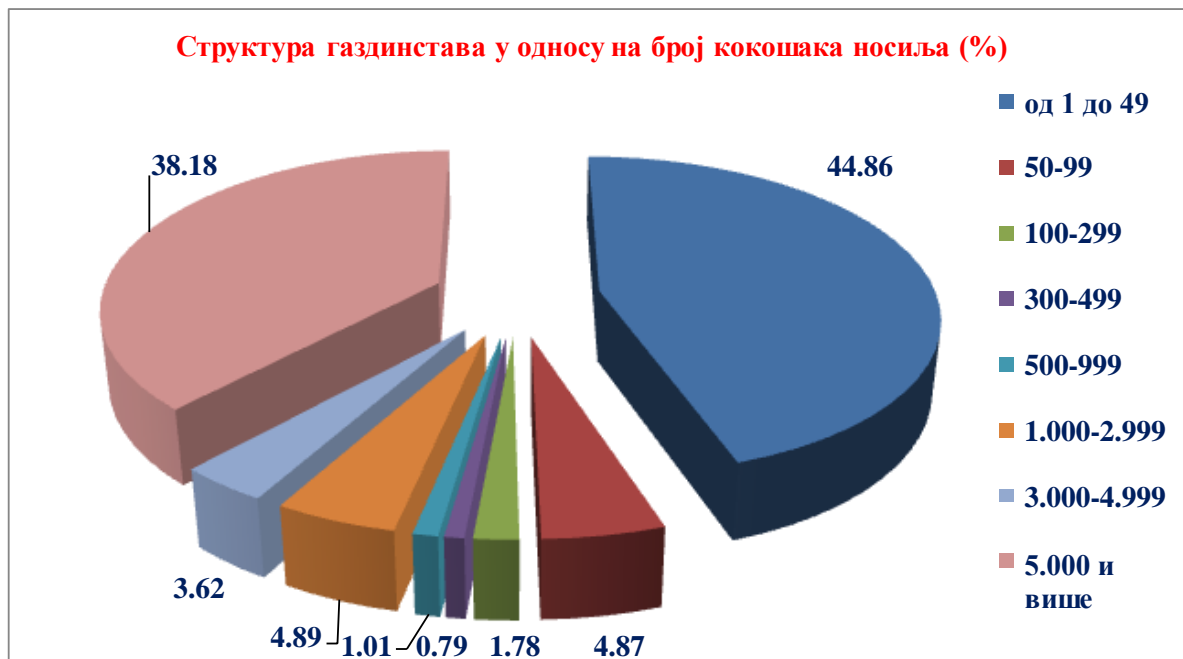
Табела број 1. - Број и структура газдинстава на којима се гаје кокошке носиље у Републици Србији - Попис пољопривреде 2012, Републички завод за статистику Србије

Број кокошака носиља	Број газдинстава	Структура (%)	Број кокошака	Структура (%)
1-49	267.261	96,62	3.780.280	44,86
50-99	7.399	2,67	410.455	4,87
100-299	1.113	0,40	149.843	1,78
300-499	198	0,07	66.525	0,79
500-999	133	0,05	85.447	1,01
1.000-2.999	255	0,09	411.789	4,89
3.000-4.999	84	0,03	304.824	3,62
5.000 и више	160	0,06	3.217.510	38,18
Укупно	276.603	100,00	8.426.673	100,00

Извор РЗС

Графикон број 2. - Структура газдинстава у односу на број кокошака носиља у Републици Србији

Извор РЗС

У Републици Србији велики број малих газдинстава одликује се традиционалним начином истовремене производње више категорија и врста живине, малим капацитетима производње, екстензивним гајењем са најчешће ограђеним испустима, док се производи користе углавном за потребе сопственог домаћинства. Чак 96,6% газдинстава има мање од 50 кокошака носиља, али се на таквим газдинствима држи 44.86 % укупног броја носиља.

С друге стране одвија се производња у објектима средњег и већег капацитета, уз примену високог нивоа технологије са делимично или потпуно механизованим радним операцијама и са исхраном комплетним смешама концентроване сточне хране, што доприноси високој носивости и одличним резултатима у производњи. На 160 газдинстава који узгајају преко 5000 јединки налази се 3.217.510 кокошака носиља односно 38,18 % укупног броја у држави.

Поређећи друге видове сточарске производње у Републици Србији далеко највећи ниво специјализације достигнут је у живинарству, где свега 2,4% газдинстава има у власништву 48,8% условних грла живине. Њихов просечни капацитет производње, 17,8 условних грла по газдинству, знатно је виши од просечних капацитета газдинстава специјализованих за друге видове сточарства попут говедарства и свињарства (Поповић, 2014).

Земљиште као основни ресурс пољопривредне производње нема велику улогу када је у питању живинарство (Поповић, 2014). У табели број 2. јасно се уочава да газдинства са мање од 0,5 ха имају кључну улогу у узгоју бројлера и производњи јаја, с обзиром на њихов висок удео у укупном броју живине и кокошака носиља. Ова газдинства са великим стандардним аутопутем не поседују пољопривредно земљиште већ сву сточну храну купују на тржишту. Категорији малих пољопривредних газдинстава који користе до 5 ха пољопривредног земљишта припада 74% газдинстава која се баве живинарством.

Табела број 2. - Структура пољопривредних газдинстава са живинарском производњом према величини коришћеног пољопривредног земљишта

	Коришћено пољопривредно земљиште ха					
	≤1	1,01-2	2,01-5	5,01-10	10,01-50	50<
Живина у милионима	11,18	2,11	4,45	3,28	2,59	3,11
Кокошке носиље у милионима	3,45	0,83	1,78	1,22	0,76	0,39

Извор ПЗС

Републички завод за статистику Србије систематски и континуирано прикупља и публикује податке о броју и носивости кокошака носиља као и укупном броју снесених јаја у Републици Србији, а који су приказани у табели број 3. као и графиконима 3. и 4. за период од 2008-2017. године. Дати бројеви су идентични оним који су приказани у бази података Организације за храну и пољопривреду Уједињених нација FAOSTAT (<http://www.fao.org/faostat/en/#data>).

Табела број 3.- Број кокошака носила, просечна носивост и број снесених јаја у Републици Србији у периоду 2008-2017. године

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Индекс 2017/ 2016	Индекс 2017/ 12-16
Укупан број кокошака носила (милиони)	9,87	8,57	9,41	9,10	10,43	9,68	11,49	10,22	9,13	8,85	96,94	86,84
Носивост (јаја по носилу)	175	201	181	193	172	181	165	202	203	199	98,03	107,88
Снесена јаја (милијарде комада)	1,73	1,71	1,71	1,76	1,79	1,75	1,89	2,06	1,85	1,76	94,93	94,00

Извор РЗС

У Републици Србији у периоду од 2008. до 2017. године укупан број кокошака носила варирао је од 8,79 до 11,49 милиона, а укупан број снесених јаја у току године био је између 1,71 и 2,06 милијарде. На основу података Републичког завода за статистику Србије може се уочити претходних година тренд смањења укупног броја кокошака носила, који је 2017. године за 13,16% нижи у односу на просек 2012.-2016. године, као и смањења укупног броја снесених јаја који је нижи за 6%.

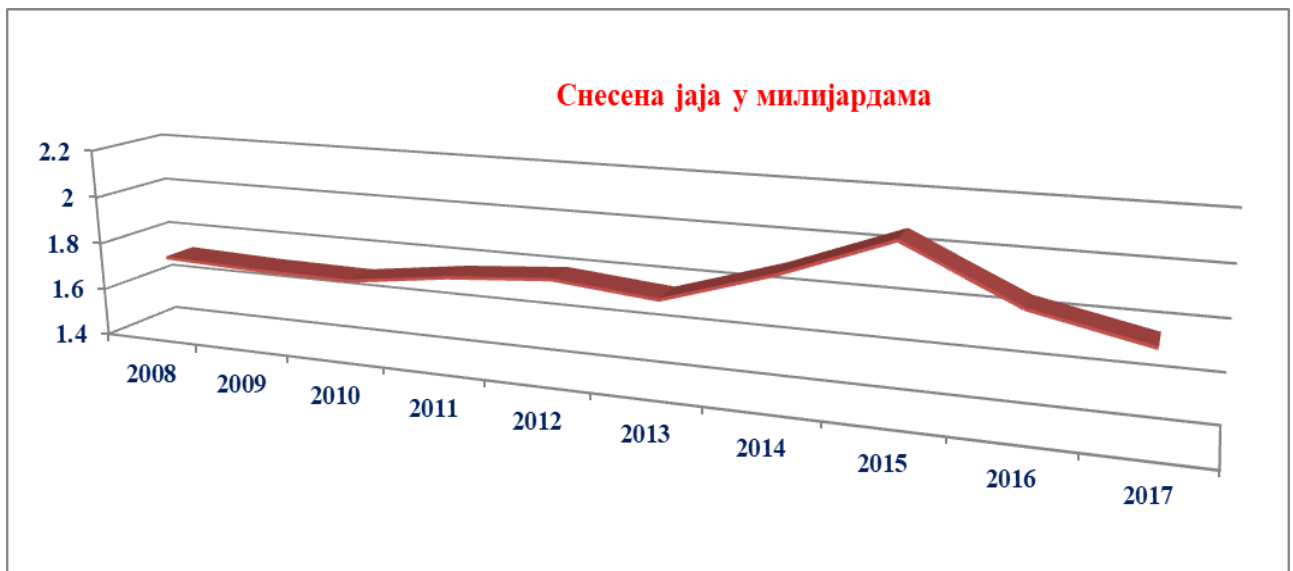

Графикон број 3. - Укупан број кокошака носиља у Републици Србији (у милионима)

Извор РЗС

Графикон број 4. - Укупан број снесених јаја у Републици Србији (у милијардама комада)

Извор РЗС

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

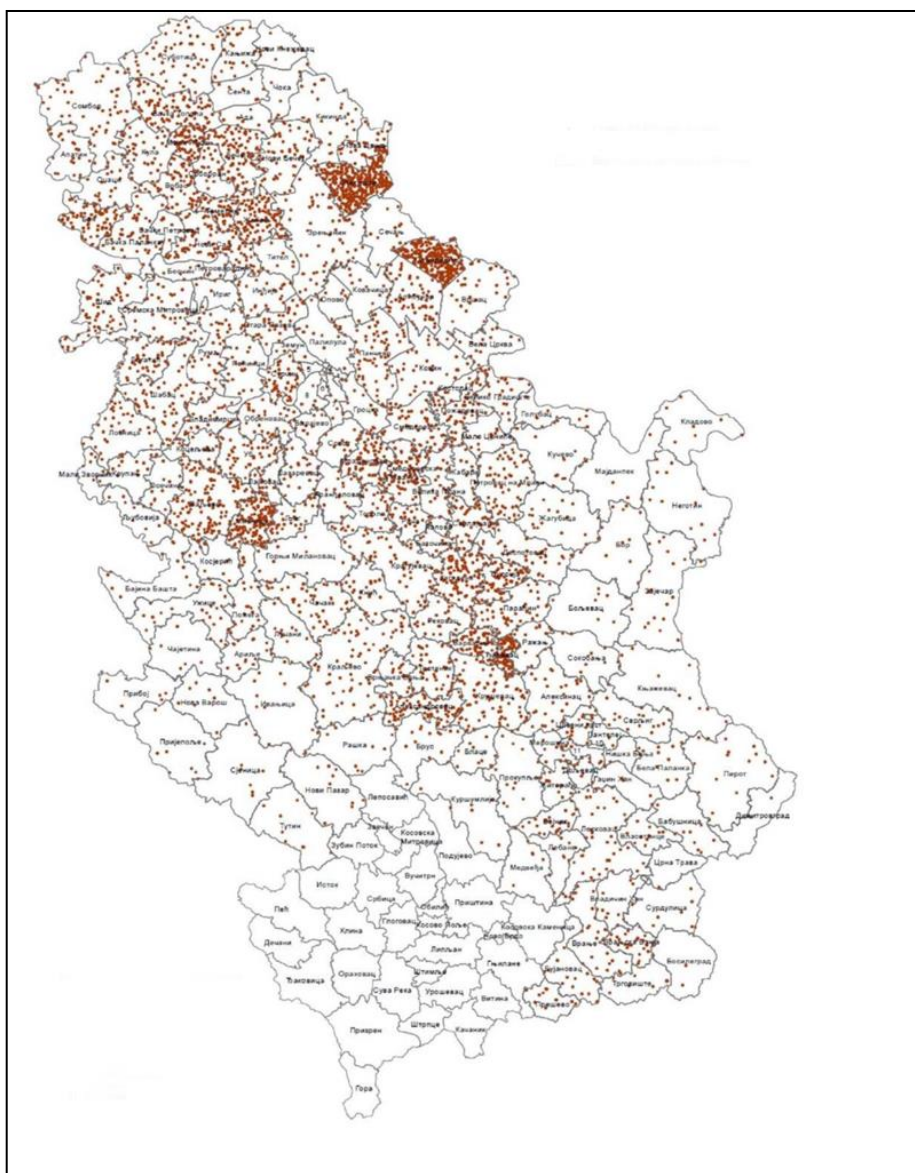
Vlada Republike Srbije

PRRR
Podrška ruralnom i regionalnom
razvoju u Republici Srbiji

Према подацима Пописа пољопривреде из 2012. године приказана је у графикању број 5. регионална распрострањеност и густина живине у појединим општинама Републике Србије, и на коме једна тачка представља 5.000 јединки.

Графикон број 5. – Регионална распрострањеност и густина живине у Републици Србији

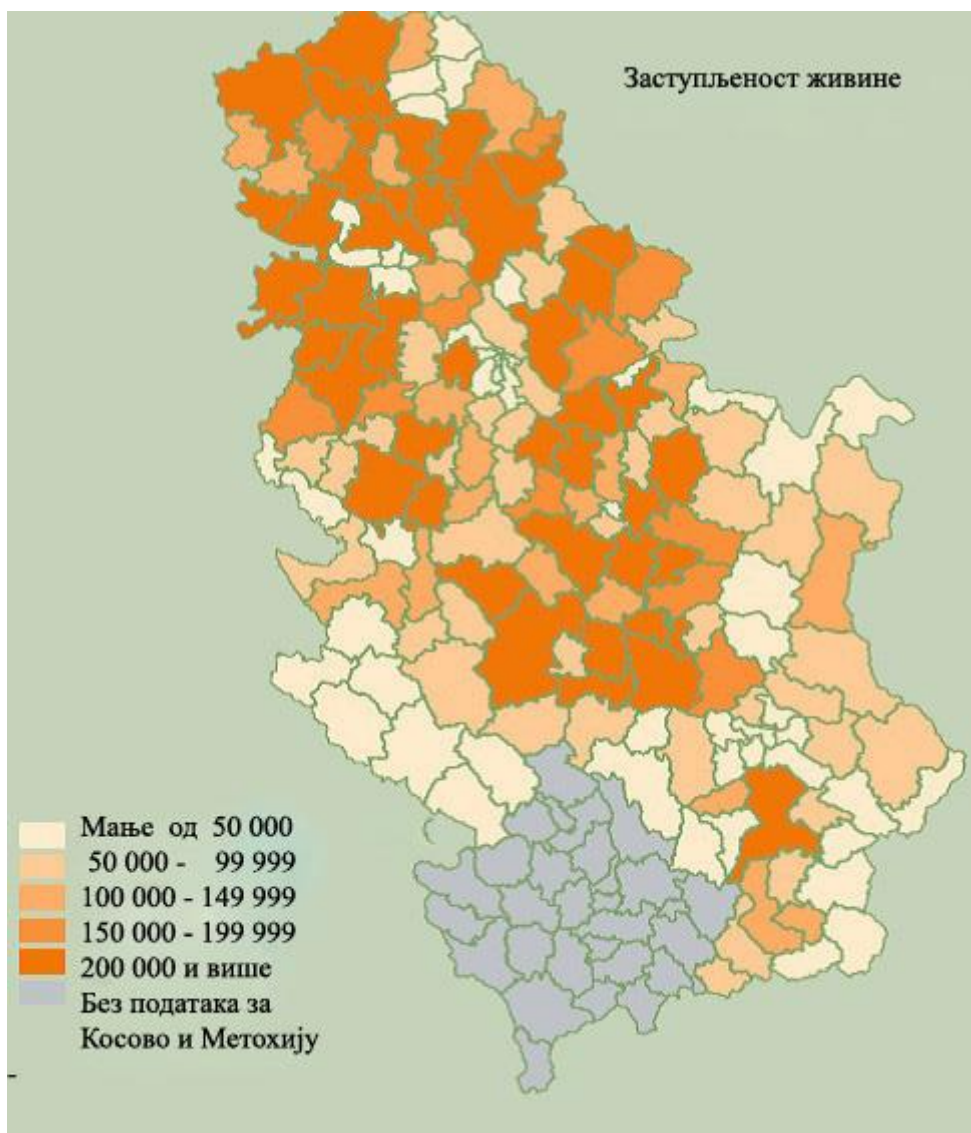

Преузето Поповић 2014

Према подацима Пописа пољопривреде 2012. године на графикану број 6. приказана је заступљеност живине по општинама. У производњи јаја доминантан је Регион Шумадије и Западне Србије, али се највише газдинстава са већим капацитетима налази у Региону Војводине (Родић и сар., 2016).

Графикон број 6. – Заступљеност живине по општинама

Преузето РЗС Попис 2012

У табели број 4. приказана је структура пољопривредних газдинстава са живинарском производњом у Републици Србији, док се у табели број 5. налазе подаци о броју газдинстава према величини јата као и број узгајане живине у датим категоријама газдинстава (Попис пољопривреде 2012).

Табела број 4. - Структура пољопривредних газдинстава са живинарском производњом у Републици Србији

	Укупно	Без ha	0-2 ha	2-5 ha	5-10 ha	10-20 ha	20-50 ha	50-100 ha	Преко 100 ha
Број газдинстава	632062	10763	294421	184936	89930	32675	13102	4382	1853
Коришћено земљиште у ha	3360346	-	265026	594681	617060	436843	388858	310255	747623
Број живине	26627315	7182671	5957274	4489861	3106968	1560153	1230741	822258	2277389

Извор РЗС

Табела број 5. - Број газдинстава према величини јата и број узгајане живине у датим категоријама газдинстава

Величина јата	Број газдинстава	Структура (%)	Број узгајане живине	Структура (%)
1-49	362.990	87,72	6.306.185	23,61
50-99	42.425	10,25	2.572.003	9,63
100-300	6.178	1,49	823.718	3,08
300-500	510	0,12	175.354	0,66
500-	349	0,08	216.096	0,81
1.000-	581	0,14	920.046	3,44
3.000-	220	0,05	794.907	2,98
5.000 и	539	0,13	14.902.911	55,79
Укупно	413.792	100,00	26.711.220	100,00

Извор РЗС

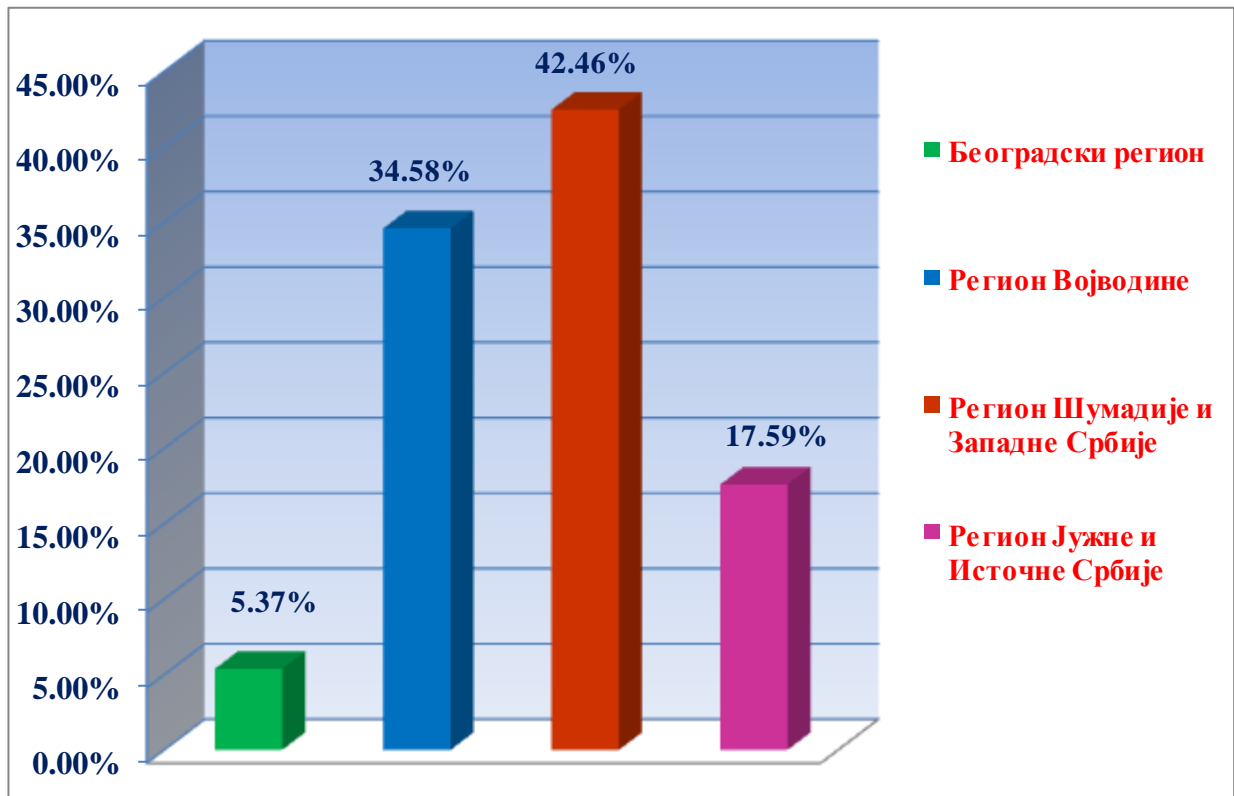
Према саопштењу Републичког завода за статистику од 14.02.2019. године, на дан 1.12.2018. године у Републици Србије мањи је укупан број живине за 0,7% у односу на претходно стање 1.12.2017. године. Укупан број живине 2018. године мањи је за 11,1% у односу на десетогодишњи просек од 2008–2017. године. У датом саопштењу објављени су подаци о броју живине у одређеним регионима Републике Србије, која се интензивније узгаја у региону Шумадије и Западне Србија као и региону Војводине, што је и приказано у табели број 6. и графикону број 7.

Табеле број 6. - Број живине на дан 1.12.2018. године (Републички завод за статистику, 2019)

	Република Србија							
	Укупно	Србија – север			Србија – југ			
		Свега	Београдски регион	Регион Војводине	свега	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Живина, број	16 231 800	6 483 785	871 165	5 612 620	9 748 015	6 893 013	2 855 002	...
Индекс, 2017 = 100	99,3	97,8	75,9	102,4	100,4	106,4	88,3	...

Извор РЗС

Графикон број 7. - Регионална заступљеност живине у Републици Србији 1.12.2018. године (Републички завод за статистику, 2019)

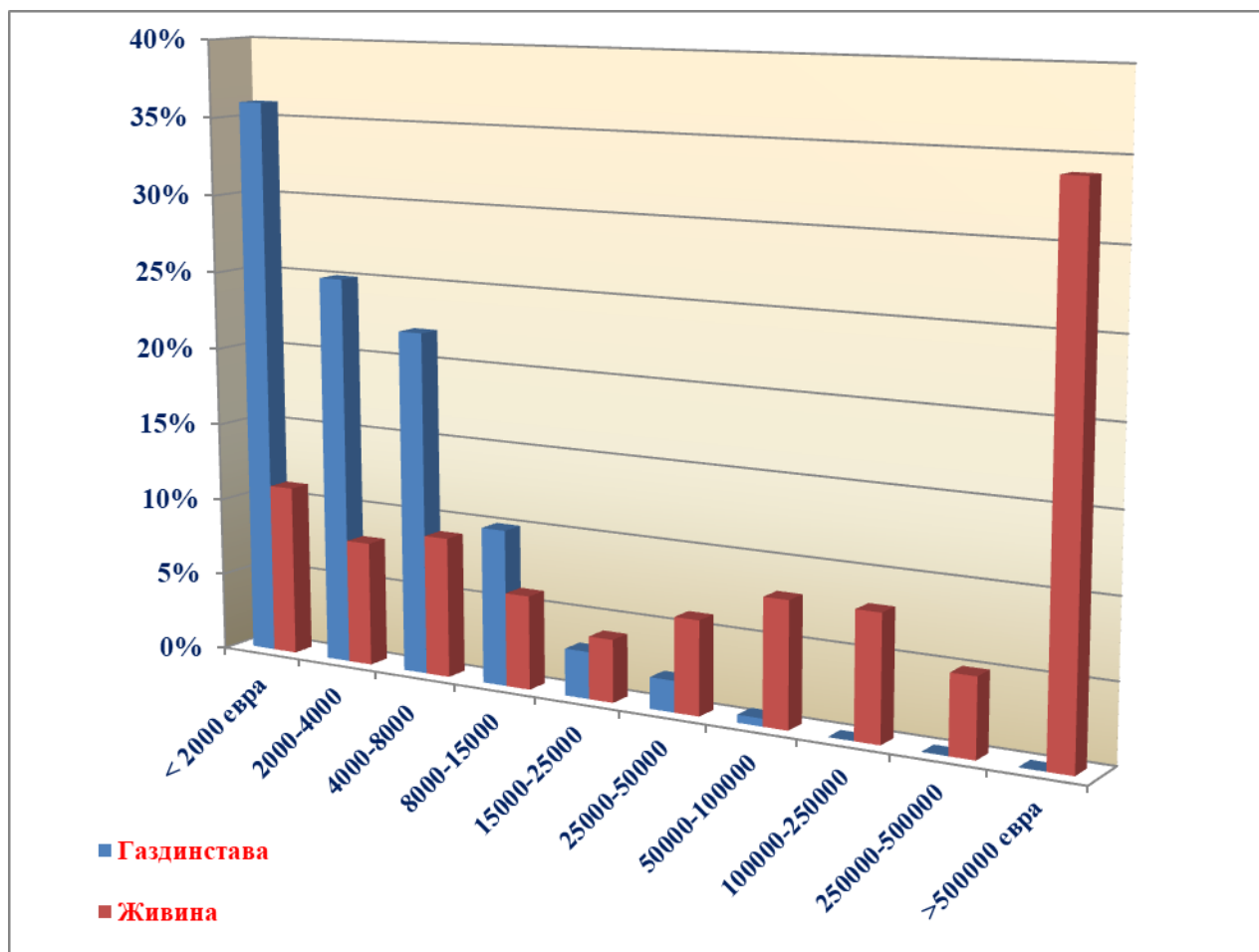

Извор РЗС

У графикону број 8. приказана је према економској величини структура пољопривредних газдинстава са живинарском производњом, као и број узгајане живине у датим категоријама газдинстава. С једне стране, велики број газдинстава мале економске величине (84%), са стандардним аутпутом мањим од 8.000 евра, поседује релативно мали број грла живине (29%). С друге стране, мали број економски великих пољопривредних газдинстава (2,5%), са стандардним аутпутом већим од 25.000 евра, поседује велики број грла живине (61%). Значај газдинстава средње економске величине у живинарству је изузетно мали. Разлике у структури газдинстава и њиховим капацитетима производње одражавају се на просечне капацитете пољопривредних газдинстава различите економске величине. Економски мала газдинства имају у просеку 22 јединке живине, газдинства средње величине 46, а велика газдинства 1.587 јединки.

Графикон број 8. – Структура пољопривредних газдинстава са живинарском производњом према економској величини и број узгајане живине у датим категоријама газдинстава (у процентима)

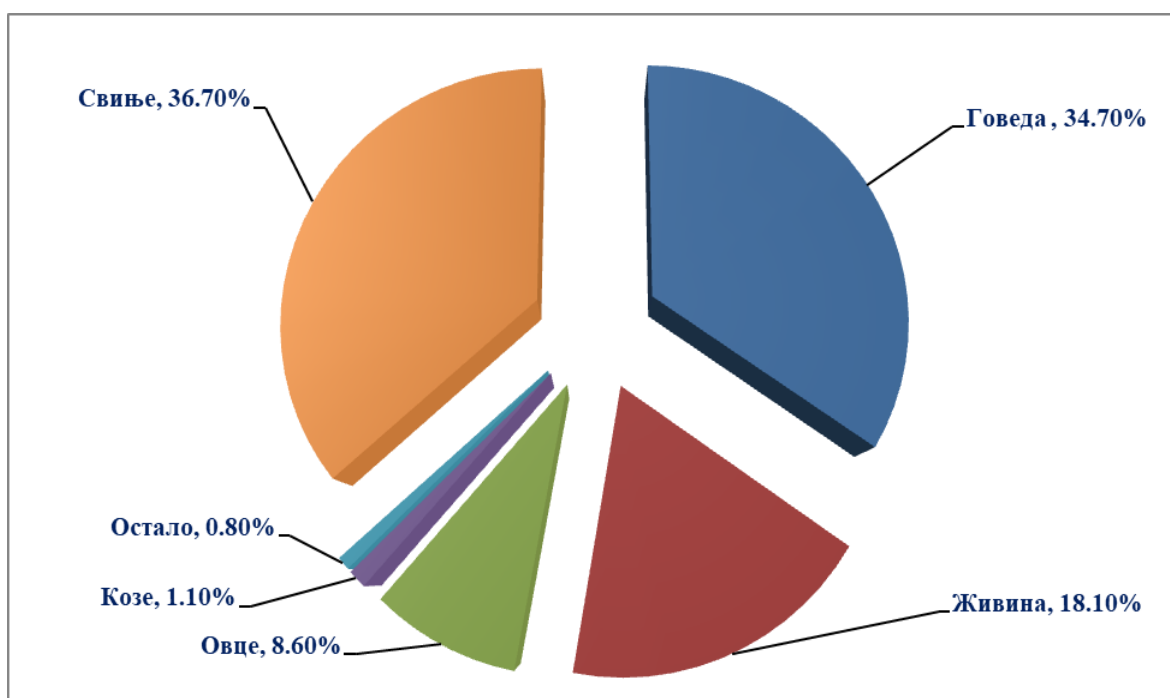

Извор РЗС

Између Пописа пољопривреде 1960. и Пописа пољопривреде 2012. године десиле су се велике промене у структури пољопривредних газдинстава са сточарском производњом. Преполовљен је број породичних пољопривредних газдинстава која се баве сточарством, а као последица транзиције и процеса приватизације вишеструко је смањен број газдинстава у статусу правних лица која се баве крупном сточарском

производњом. За разлику од укупног броја условних грла (УГ) говеда и свиња који је драстично смањен, број УГ живине на газдинствима је готово удвостручен (Поповић, 2014). То је последица интензивне производње на близу 6.400 породичних газдинстава, предузетника и правних лица које имају просечни капацитет већи од 1000 јединки, а само живинарство обухвата 18,1% укупног броја условних грла у Републици Србији (графикон број 9.).

Графикон број 9. – Структура условних грла према Попису пољопривреде 2012. године

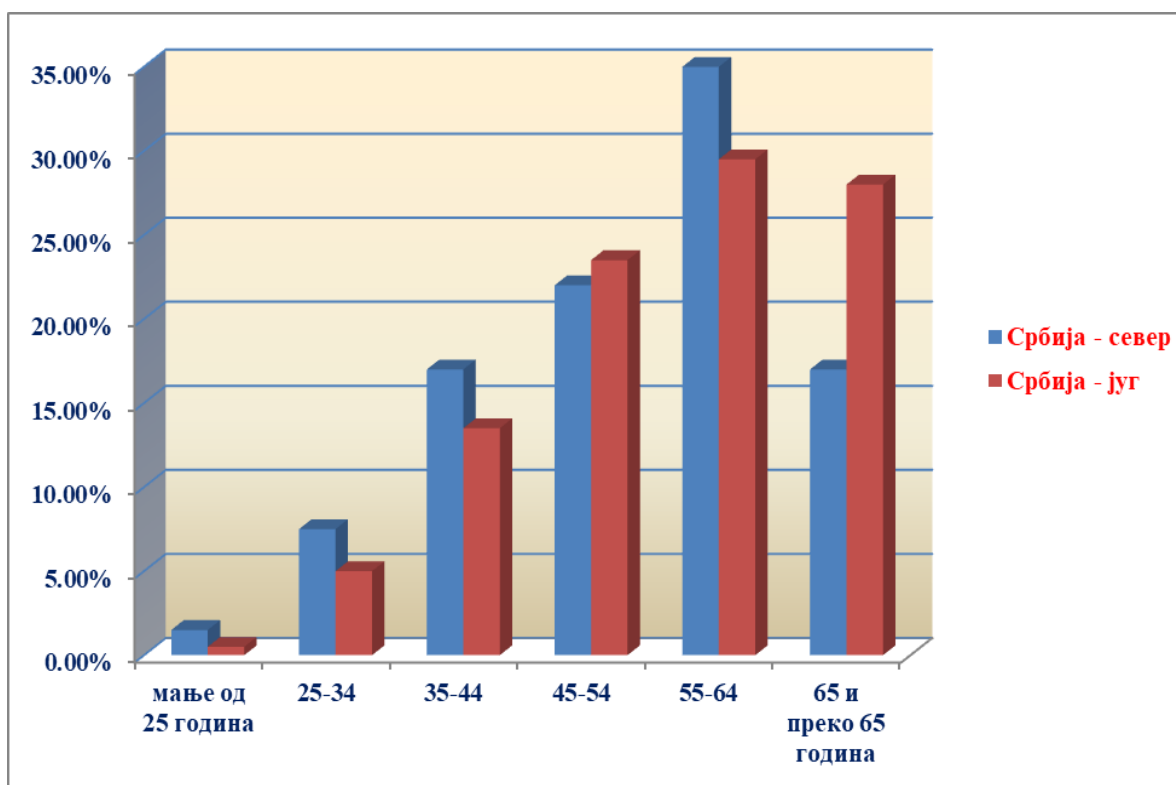
Извор Попис 2012.

На основу анализе промена у структури пољопривредних газдинстава између Пописа пољопривреде 1960. и 2012. године, као и тренда током последњих година, очекује се и даље смањење броја газдинстава која се на традиционалан начин баве живинарством, као и капацитета њихове производње. Како највећи утицај на будућу производњу у живинарству имају специјализована газдинства са већим капацитетима, овај тренд гашења ситних произвођача за сопствене потребе не би требао да значајније утиче на укупну живинарску производњу у Републици Србији.

Старосна структура власника газдинстава који се баве живинарском производњом у Републици Србији приказана је у графикаону број 10. Може се уочити да најстарије старосне групе (55–64 и ≥ 65 година) имају у власништву 52,6% грла живине у региону Србија–север и 57,7% грла у региону Србија–југ. Удео старосне групе пољопривредника са ≥ 65 година мање је изражен у региону Србија–север, где се може очекивати нешто спорији пад производње живине од стране породичних газдинстава у односу на газдинства у региону Србија–југ (Поповић, 2014).

Графикон број 10. – Старосна структура власника газдинстава живинарске производње у северном и јужном делу Србије (у годинама)

Извор Поповић 2014 год.

Живинарство представља последњу грану сточарске производње коју породична газдинства напуштају због старости, што последично доводи да су власници газдинстава живинарске производње старији у односу на оне који се баве говедарством или свињарством. Поред тога скоро две трећине власника газдинстава нема наследника, што је највиши проценат у односу на друге гране сточарства.

На основу Правилника о регистрацији, односно одобравању објеката за узгој, држање и промет животиња ("Службени гласник Републике Србије", бр. 36/2017) у Регистар одобрених објеката уписују се објекти за узгој кокошака носилца капацитета већег од 350 јединки. У Регистру одобрених објеката Управе за ветерину Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде налази се 953 објекта за узгој кокошака носилца, од којих су 755 приватна и 198 правна лица (Управа за ветерину, 2019).

Током фебруара 2019. године Управа за ветерину прикупила је податке о капацитетима и тренутном броју кокошака носилца у одобреним објектима. Установљено је да се на укупно 153 одобрена објеката узгаја више од 5.000 кокошака носилца, и то на 89 објеката између 5000 и 10.000, на 30 између 10.000 и 25.000, на 17 између 25.000 и 50.000, на 7 између 50.000 и 100.000, на 4 између 100.000 и 150.000, на 4 између 150.000 и 200.000 и на 2 преко 200.000 кокошака носилца.

У Републици Србији према подацима Пословног удружења за живинарство „Заједница живинара“ годишње се произведе око 1,5 милијарди конзумних јаја на преко 800 одобрених фарми кокошака носилца. У интензивној фармској производњи узгаја се од 4 до 4,3 милиона кокошака носилца, док се на ситним газдинствима додатно држи између 1,5 и 2 милиона кокошака носилца (Шкорић, 2018).

Бруто домаћи производ Републике Србије у 2017. години износио је, у текућим ценама, 4.754.368,4 милиона РСД, а у чијем је формирању сектор пољопривреде, шумарства и рибарства учествовао са 6,0% (Републички завод за статистику, 2018). У укупној вредности пољопривредне производње у 2017. години биљна производња је учествовала са 61,7%, а сточарска са 38,3%. Вредност сточарске производње у односу на претходну 2016. годину била је већа за 1,5%, укључујући и живинарство чија је вредност производње била већа за 2,1% (Републички завод за статистику 2018).

Током првих година прошле деценије живинарство је чинило 12-14% укупне вредности сточарске производње у Србији, односно између 4-5% од укупне пољопривредне производње (Мунђан и сар, 2007). У Републици Србији у периоду од 2008. до 2017. године удео производње јаја у укупној сточарској производњи кретао се од 6.6% до 9.12%, а годишња вредност производње јаја у зависности од кретања цена износила је између 120 и 130 милиона евра (Извор: Републички завод за

статистику). За исхрану кокошака носиља годишње се утроши око 225 милиона кг концентроване хране укључујући око 135 милиона кг кукуруза, око 50 милиона кг соје и око 22 милиона кг сунцокрета (Шкорић, 2018). У табели број 7. приказана је укупна вредност сточарске производње и вредност производње јаја, као и удео производње јаја у укупној вредности сточарске производње.

Табела број 7. – Укупна вредност сточарске производње и вредност производње јаја у милионима динара у периоду 2008-2017. године

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Укупна вредност сточарске производња	128581	131119	126772	150022	167146	173246	178528	169038	155418	172834
Вредност производње јаја	9704	8649	8608	10810	14678	13395	14971	15507	13740	14504
Удео производње јаја у вредности сточарске производње	7.54%	6.6%	6.79%	7.21%	8.78%	7.73%	8.39%	9.12%	8.84%	8.39%

Извор РЗС

У табели број 8. приказане су просечне годишње откупне цене конзумних јаја у Републици Србији, а у табели број 9. трошкови производње јаја и откупне цене јаја у интензивној производњи као и на малим фармама током 2016-2017. године.

Табела број 8.- Просечне годишње цене произвођача конзумних јаја (откупне цене) у периоду 2008-2017. године

Откупна цена јаја	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Индекс 2017/2016	Индекс 2017/2012-2016
у динарима	6,64	6,76	5,67	7,01	8,36	7,95	10,34	7,79	7,69	8,55	111,18	101,47
у еврима	0,08	0,07	0,06	0,07	0,07	0,07	0,09	0,06	0,06	0,07	112,82	98,06

Извор РЗС

Табела број 9. – Просечни трошкови производње и откупне цене конзумних јаја 2016.-2017. године

	Интензивна производња	Мали произвођачи – по правилу директна продаја
Трошкови производње јаја у динарима	7,1	7,9
Откупна цена јаја у динарима	8,1	9,6
Зарада по јајету у динарима	1	1,7
Зарада по јајету у еврима	0,0085	0,0144
Зарада у односу на цену производње у %	12,66	21,52

Извор РЗС и произвођачи јаја

Према анализи Пословног удружења за живинарство „Заједница живинара“ до 2012. године увоз јаја и производа од јаја је био значајно већи од извоза, а тренд је последњих година промењен и смањена је разлика између увоза и извоза.

Увоз је током 2016. године износио 4.735.000 конзумних јаја и кроз производе око 68.500.000 јаја (претежно меланж у праху и жуманце у праху), док је извезено 41.500.000 конзумних јаја и око 6.300.000 јаја кроз производе. Наредне 2017. године је увезено 7.560.000 конзумних јаја и кроз производе око 75.000.000 јаја, а извезено је 42.000.000 конзумних јаја и око 6.000.000 јаја кроз производе.

Из Републике Србије извозе се јаја искључиво у Босну и Херцеговину, Црну Гору и Македонију, док се производи од јаја увозе у великој количини из држава чланица ЕУ, поред тога што у Србији постоје два одобрена објекта за прераду јаја.

У табелама број 10. и 11. приказани су добијени од Управе царина Министарства финансија Републике Србије подаци о увозу и извозу јаја и производа од јаја.

Табела број 10. – Увоз јаја и производа од јаја у Републику Србији 2016-2018. године

УВОЗ Тарифна линија/група	2016			2017			2018		
	Комада	Т	у 000 €	комада	Т	у 000 €	Комада	Т	у 000 €
0407 21 00 00 Конзумна јаја	4 434 000	284	235	7 575 214	511	445	6 211 421	419	314
0408 11 жуманце сушено		190	793		276	1 416		290	1 548
0408 19 81 00 жуманце течно		144	278		216	505		250	815
0408 19 89 00 жуманце хлађено		0	0		0	0			

Извор Управа царина Министарства финансија

Табела број 11. – Извоз јаја и производа од јаја из Републике Србије 2016-2018. године

ИЗВОЗ Тарифна линија/група	2016			2017			2018		
	комада	T	u 000 €	комада	T	u 000 €	Комада	t	u 000 €
0407 21 00 00 Конзумна јаја	38 535 000	2 490	2 266	37 892 000	2 401	2 402	33 254 000	2 351	2 061
0408 11 жуманце сушено		41	183		44	207		29	158
0408 19 81 00 жуманце течно		18	43		0	0			
0408 19 89 00 жуманце хлађено		0	0		0	0			

Извор Управа царина Министарства финансија

У Републици Србији производња јаја са 230 комада по становнику у 1989. години смањила се на 109 јаја у 1995. години (Милошевић и сар, 2011). Пад животног стандарда становништва, транзициони процеси и увођење економских санкција су допринели драстичном паду производње и потрошње јаја, а опоравак почиње након 2000. године, када су се донекле промениле прилике: извршена је власничка трансформација предузећа, укинута су санкције и започео је прилив страних кредита. Производња јаја у Републици Србији тренутно подмирује потребе потрошача и индустрије, а потрошња јаја се сваке године повећава и последњих година износи око 190 јаја по становнику (Шкорић, 2018).

Комисија за заштиту конкуренције Републике Србије и Национална алијанса за локални економски развој (НАЛЕД) представили су 29.05.2018. године резултате прве фазе секторске анализе тржишта малопродаје хране, пића и дуванских производа у Републици Србији. Укупно у нашој држави налази се преко 5.500 малопродајних објеката, а највећих десет малопродајних ланаца учествује са 55% у укупном промету у малопродаји. Почетком 2018. године највеће учешће на тржишту малопродаје у Србији имали су Делез (21%) и Меркатор /ИДЕА, Меркатор С, Рода

(16%). Поред њих ДИС, Универекспорт, Аман, Гомекс, Метро, Суперверо и од скоро и Лидл учествују на тржишту укупно са близу 20% малопродаје. Поред малопродајих објеката потрошачи у Републици Србији купују конзумна јаја директно од произвођача на зеленим пијацама – пијацама на мало.

Пијаце у Републици Србији заузимају најзначајније место у директном маркетингу пољопривредних производа. Поврће и воће се традиционално продају на пијацама на мало, тако да ће овај канал директног маркетинга вероватно остати важан и у будућем периоду (Зарић и сар., 2016). Сличан закључак може се извести и за живину и јаја, а према подацима Републичког завода за статистику у периоду 2009-2013. године удео промета на пијаци у укупном промету живине и јаја износио је 56,65%. Укупна вредност промета пољопривредних производа на пијацама у Републици Србији у 2018. години у односу на 2017. годину већа је у текућим ценама за 5,8%. Живина и јаја са 13,3% учествују у структури вредности промета пољопривредних производа на пијацама у 2018. години (Републички завод за статистику Србије, 2019).

Органска сточарска производња у Републици Србији је регулисана Законом о органској производњи („Службени гласник РС”, број 30/10) као и Правилником о контроли и сертификацији у органској производњи и методама органске производње („Службени гласник РС”, број: 48/11). Иако је протекло скоро десет година од успостављања ефикасног система контроле и сертификације, органска производња јаја се одвија само у неколико објеката, на којима је према подацима Сектора за пољопривредну политику Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде 2015, 2016 и 2017. године узгајано 1.380, 3.158 односно 4.415 кокошака носиља. Према подацима Сектора за пољопривредну политику током 2018. године органска производња се одвијала на једанест фарми, од којих је осам имало сертификовану производњу са укупним бројем од 4.035 кокошака носиља и 385.638 снесених јаја.

Иако је обим органске у односу на конвенционалну производњу јаја више него занемарљив, примећује се интензивирање овог вида одрживе пољопривреде који се базира на високом поштовању еколошких принципа путем рационалног коришћења природних ресурса, употребе обновљивих извора енергије, очувања природне разноликости и заштите животне средине (Serbia organica, 2019).

У Републици Србији постоје два одобрена објекта за прераду јаја "Таково" Инђија и "Melange d.o.o"-Ваљево. Један од објеката ради само за сопствене потребе, а током

2018. godine ukupno je proizvedeno u oba objekta oko 225.000 kg sušenog i 15.000 kg tečnog proizvoda, od kojih oko 30.000 kg izvezeno.

Nakon uvođenja novog kompjuterskog programa граничне ветеринарске инспекције Управе за ветерину од 01.07.2018. године може се пратити увоз свих различитих производа од јаја, а не како је до скоро било могуће само по ширим тарифним линијама/групама производа.

Од 01.07. до 31.12. 2018. године у Републику Србију увезени су следећи производи од јаја:

- Меланж сушени (јаја у праху) у количини од 275.991 кг,
- Жуманце течно хлађено у количини од 122.960 кг,
- Жуманце сушено у количини од 115.225 кг,
- Беланце сушено у количини од 15.000 кг,
- Меланж смрзнути у количини од 11.240 кг.

Количине увезеног сушеног меланжа (јаја у праху) и сушеног жуманца током другог полугодишта 2018. године одговарају количини од 36.000.000 јаја.

На основу анализе количине увезених и произведених производа од јаја, може се закључити да се у Републици Србији увозом подмирује близу 70% потреба.

Према подацима Управе за ветерину Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде у Републици Србији контрола квалитета јаја спроводи се у следећим акредитованим лабораторијама:

1. Институт за хигијену и технологију меса, Лабораторија за биотехнолошка истраживања и контролу безбедности и квалитета хране, Београд;
2. Научни институт за прехранбене технологије, Лабораторија за технологију, квалитет и безбедност хране – FINSLab, Нови Сад;
3. Научни институт за ветеринарство "Нови Сад";
4. Југоинспект Београд А.Д. Сектор за пољопривреду и прехранбену индустрију- Завод Топчидер, Лабораторија за испитивање квалитета и здравствене исправности производа, Београд;
5. Анахем д.о.о. Лабораторија, Београд.

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Vlada Republike Srbije

Podrška ruralnom i regionalnom
razvoju u Republici Srbiji

Дугогодишња економска криза која је погодила Републику Србију одразила се и на сектор живинарства тако да су паду живинарске производње, укључујући и производњу јаја, највише допринели следећи фактори (Родић и сар, 2009):

- распадом Савезне Федеративне Републике Југославије значајно је смањено тржиште,
- услед смањеног животног стандарда становништва смањила се и потражња за производима анималног порекла,
- неусклађеност прописа и последично неиспуњеност стандарда лимитирала је могућност извоза у земље ЕУ,
- лоше спроведен поступак приватизације великих пољопривредних фирми и комбината довео је до распада великих система који су били носиоци живинарске производње,
- високи трошкови производње чине производе неконкурентним на иностраном тржишту,
- веома лоша вертикална интеграција и повезаност између произвођача и потрошача,
- одсуство институционе подршке живинарском сектору.

ПРОФИЛ И АНАЛИЗА ПОТРЕБА СЕКТОРА ПРОИЗВОДЊЕ И ПРЕРАДЕ ЈАЈА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

У зависности од структуре, у Републици Србији производња јаја се одвија у виду три различита система:

1. Екстензивне производње у сеоским домаћинствима за сопствене потребе,
2. Полуинтензивне или интензивне производње мањег обима,
3. Интензивне високо ефикасне производње.

Екстензивна производња јаја у сеоским домаћинствима је углавном малог обима која подмирује потребе сопственог домаћинства. У одређеним раздобљима године ова домаћинства имају вишак јаја која стављају на тржиште у складу са Правилником о малим количинама примарних производа које служе за снабдевање потрошача, подручју за обављање тих делатности као и одступања која се односе на мале субјекте у пословању храном животињског порекла („Службени гласник Републике Србије“ број 111/2017). Произвођач малих количина примарних производа може да их директно продаје или испоручује крајњем потрошачу, односно локалним малопродајним објектима који снабдевају крајње потрошаче. Када су јаја у питању, произвођач малих количина може да максимално прода или испоручи до 500 јаја недељно односно 10.000 јаја годишње. Подручје њихове продаје је дата или суседне општине, а место продаје може бити газдинство, домаћа трпеза, локална пијаца, локална продаја доставом на кућну адресу („од врата до врата”), локални малопродајни објекат и локалне манифестације.

Произвођачи који имају полуинтензивну или интензивну производњу мањег обима узгајају кокошке носиље у одобреним објектима од стране Управе за ветерину са капацитетом између 350 и 5.000 јединки. Укупан број ових произвођача је око 800, а већина ових по правилу породичних фарми добро и организовано послују претежно на локалном нивоу.

У Републици Србији укупно има око 150 већих организованих компанија са интензивном производњом капацитета преко 5.000 кокошака носиља, које на годишњем нивоу на тржиште пласирају велику већину од 1,5 милијарде конзумних јаја и снабдевају дистрибутивне центре односно директно малопродајне ланце и објекте. Највећи део ове производње налази се код 15-20 великих произвођача (Шкорић, 2017).

Велике фарме из времена Савезне Федеративне Републике Југославије су у процесу транзиције пролазиле кроз различите облике власништва. Многе су пропале, а неке су промениле власника и још увек послују. Са друге стране већи број породичних малих и средњих фарми су временом повећале своје капацитете и постали данас носиоци производње јаја у Републици Србији.

Сектор производње и прераде јаја суочен је са бројним захтевима европских прописа и стандарда који се односе на:

- добробит кокошака носиља (1999/74/ЕС Директива Европског савета о минималним условима добробити кокошака носиља; 2002/4/ЕС Директива Европске комисије о регистрацији газдинстава на којима се држе кокошке носиље),
- тржишне стандарде за јаја (589/2008 Уредба Европске комисије)
- мониторинг салмонела и других узрочника зооноза (2160/2003 Уредба Европског парламента и Европског савета о контроли салмонеле и других одређених узрочника зооноза који се преносе храном),
- инфективне болести (високопатогена инфлуенца живине, атипична куга живине- Newcastle болест)
- безбедност хране (178/2002, 852/2004, 853/2004 и 2017/625 Уредбе Европског парламента и Европског већа; 2073/2005 Уредба Европске комисије; 96/23/ЕС Директива Европског савета).

Прописи Републике Србије су претходних година усклађени са *Acquis Communautaire* – законодавством Европске Уније, укључујући:

- Правилник о условима за добробит животиња у погледу простора за животиње, просторија и опреме у објектима у којима се држе, узгајају и стављају у промет животиње у производне сврхе, начину држања, узгајања и промета појединих врста и категорија животиња, као и садржини и начину вођења евиденције о животињама, "Службени гласник Републике Србије", број 6/10 од 12. фебруара 2010. односно број 57/14 од 30. маја 2014. године,
- Правилник о утврђивању мера за рано откривање, дијагностику, спречавање ширења, сузбијања и искорењивање инфекција живине одређеним серотиповим салмонела, „Службени гласник Републике Србије“, број 36/18 од 10. маја 2018. године, односно број 46/18 од 1. јуна 2018. године,

- Правилник о квалитету јаја, "Службени гласник Републике Србије", број 7/19 од 6. фебруара 2019. године,
- Правилник о утврђивању мера за рано откривање, дијагностику, спречавање ширења, сузбијање и искорењивање заразне болести авијарна инфлуенца, као и начину њиховог спровођења, "Службени гласник Републике Србије", бр. 7/10 од 19. фебруара 2010. године,
- Правилник о утврђивању мера за рано откривање, дијагностику, спречавање ширења, сузбијање и искорењивање заразне болести атипична куга живине, "Службени гласник Републике Србије", бр. 95/2009 од 17. новембра 2009. године,
- Правилник о регистрацији, односно одобравању објеката за узгој, држање и промет животиња, "Службени гласник Републике Србије", бр. 36/2017 од 13. априла 2017. године,
- Правилник о ветеринарско-санитарним условима, односно општим и посебним условима за хигијену хране животињског порекла, као и о условима хигијене хране животињског порекла, "Службени гласник Републике Србије", бр. 25/11 од 12. априла 2011. године.

Усклађивање националне регулативе у области добробити и здравља животиња, безбедности хране и заштите животне средине са легислативом Европске уније произвођачима јаја намеће додатне трошкове и поскупљује производњу приближно за 20% (van Horne и Bondt, 2017).

Правилник о изменама Правилника о условима за добробит животиња у погледу простора за животиње, просторија и опреме у објектима у којима се држе, узгајају и стављају у промет животиње у производне сврхе, начину држања, узгајања и промета појединих врста и категорија животиња, као и садржини и начину вођења евиденције о животињама прописује да се одредбе правилника примењују код узгоја кокошака носилца најкасније до 31. децембра 2020. године ("Службени гласник РС", број 57/14).

За сваку кокошку носилцу од 01.01.2021. године треба обезбедити у обогаћеним батеријским кавезима површину пода од најмање 750 cm², што је велико повећање површине која сада у необогаћеним батеријским кавезима износи најмање 550 cm². Примена ЕУ стандарда добробити животиња односно Правилника о условима за добробит животиња Републике Србије након замене необогаћених са обогаћеним

кавезима или алтернативним начином држања довешће до смањења броја кокошака носиља у постојећим објектима за приближно 40%. До сада је у Републици Србији замењено само око 15% необогаћених кавеза, а ако се до прописаног рока замене сви кавези производња јаја ће бити мања за најмање 500.000.000 јаја годишње, односно за једну трећину.

Имајући у виду да су улагања у добробит животиња финансијски веома висока, одређени произвођачи јаја неће моћи да испуне нове захтеве и прекинуће своју производњу. Услед тога реално је да ће од 01.01.2021. године на тржишту Републике Србије недостајати најмање 700.000.000 јаја, односно близу 50% тржишно оријентисане производње јаја. Наша земља тада више неће бити самодоволна у производњи јаја и постаће велики увозник. Како понуда и потражња диктирају цену, а цена јаја у Републици Србији је међу најјефтинијим у региону и у Европи, доћи ће након 01.01.2021. године до драстичног скока цене што ће представљати огроман ударац за потрошаче и произвођаче у прехранбеној индустрији.

Након доношења ЕУ Уредби који регулишу добробит кокошака носиља (1999/74/ЕС и 2002/4/ЕС) дат је ЕУ државама чланицама рок за испуњење истих закључно са 01. јануаром 2012. године. Произвођачи јаја у ЕУ имали су могућност да 12 година ускладе своју производњу уз велику финансијску помоћ како Европске Комисије тако и својих држава.

Пословно удружење за живинарство „Заједница живинара“ је током израде ИПАРД програма за Републику Србију за период 2014-2020. године инсистирало да се и сектор производње јаја обухвати програмом предприступне помоћи ЕУ за рурални развој. Дата аргументована иницијатива није усвојена и тренутно произвођачима јаја није омогућен приступ ИПАРД фондовима.

На основу публикованих података Међународне комисије за производњу јаја (International Egg Commission, 2015), може се закључити да је вероватно као последица недовољно добро спроведене замене необогаћених кавеза кокошака носиља дошло је до великог пада производње јаја у новим чланицама ЕУ, тако да је у 2013. у односу на 2000. годину у Чешкој Републици производња била мања за 34%, Бугарској за 21,7%, Мађарској за 21% и Хрватској за 9,8%.

У оквиру анализе потреба сектора производње јаја у Републици Србији спроведено је утврђивање кључних проблема као и перспективе развоја. Урађена је SWOT анализа производње јаја у Републици Србији која је приказана у табели број 12.

Табела број 12. – SWOT анализа сектора производње и прераде јаја у Републици Србији (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats - снаге, слабости, прилике, претње)

SWOT анализа сектора производње и прераде јаја у Републици Србији			
Предности	Слабости	Могућности	Опасности
<ul style="list-style-type: none"> - Добри агро-климатски услови за пољопривредну производњу - Довољна површина обрадивог земљишта високог квалитета за пољопривредну производњу - Одличан квалитет и квантитет произведене хране за животиње - Континуирано све већа потражња јаја и производа од јаја на регионалном, европском и светском нивоу - Већа потражња потрошача за производима домаће производње - Традиција и добро позната технологија производње - Висока продуктивност тржишно оријентисаног сектора 	<ul style="list-style-type: none"> - Мала пољопривредна газдинства и велики део производње која није оријентисана ка тржишту - Претежно старо становништво у руралним подручјима - Недовољан ниво усклађености са захтевима прописа у области добробити и здравља животиња, безбедности хране и заштите животне средине - Недостатак финансијске подршке да би се испунили захтеви прописа у области добробити и здравља животиња, безбедности хране и заштите животне средине - Неадекватне биосигурносне мере код малих произвођача - Неконкурентност 	<ul style="list-style-type: none"> - Хармонизација и имплементација националног законодавства у складу са ЕУ легислативом - Повећање извоза због боље усклађености са ЕУ стандардима - Већа подршка из државног буџета за пољопривреду и прехранбену индустрију у циљу модернизације, повећања и веће конкурентности производње - Предприступна помоћ ЕУ за рурални развој - ИПАРД II програм доступан крајем 2019. године - Усмереност мера аграрне политике ка већој заштити потрошача и усклађености са прописима ЕУ, промовисању квалитета и 	<ul style="list-style-type: none"> - Високи трошкови за прилагођавање стандардима добробити и здравља животиња, безбедности и квалитета хране, као и заштите животне средине - Климатске промене и непредвиђене природне катастрофе - Смањење односно флукуација цене јаја и производа од јаја на регионалном, европском и светском тржишту - Појава болести које могу утицати на домаћу потрошњу и извоз - Немогућност прераде јаја „В“ класе - Селидбе људи, посебно младих, из руралних подручја - Дуг временски процес добијања грађевинских дозвола - Незавршен процес за легализацију изградње у неким селима и градовима

<p>производње јаја</p> <ul style="list-style-type: none"> - Задовољавајуће биосигурносне мере на већим газдинствима - Постојање газдинстава средње величине који могу да унапреде своју производње уз инвестициону помоћ - Постојање повољних региона за заснивање органске производње - Постојање великог броја образовних и научних институција 	<p>малих произвођача</p> <ul style="list-style-type: none"> - Незадовољавајући капацитети за прераду јаја - Застарела механизација, технолошка опрема и објекти - Слабе способности управљања газдинствима и недостатак свеобухватне саветодавне подршке и сталне обуке - Слаба повезаност истраживања и развоја у пољопривредно-прехранбеном сектору - Недовољно познавање стандарда ЕУ - Недовољан ниво управљањем стајњаком и недовољни капацитети за његово збрињавање - Недовољно познавање коришћења обновљивих извора енергије из пољопривредне производње или прераде хране 	<p>безбедности хране</p> <ul style="list-style-type: none"> - Могуће повећање прихода смањењем трошкова производње - Очекивана на тржишту већа количина јаја „В“ класе за индустријску употребу од средине 2019. године - Повољни услови за органску производњу 	
---	--	--	--

ФИНАНСИЈСКА АНАЛИЗА ПОСТОЈЕЋЕ ПОДРШКЕ СА НАЦИОНАЛНОГ И ЛОКАЛНОГ НИВОА, КАО И ПОТЕНЦИЈАЛНЕ ПОДРШКЕ КРОЗ ИПАРД II ПРОГРАМ

У ИПАРД II програму Републике Србије за период 2014-2020. године, иако је Пословно удружење "Заједница живинара" предложило измене Поглавља 8.2. и 8.3., где је осим сектора за млеко и сектора за месо требало предвидети могућност учешћа и сектора за производњу јаја, предлог није прихваћен и закључено је да се производња јаја, изградња и опремање објеката, као и квалитетан генетски материјал - родитељска јата могу разматрати у оквиру подршке Националног програма руралног развоја.

На жалост, поред немогућности коришћења ИПАРД програма, сектор производње јаја је до сада био симболично обухваћен подстицајима за пољопривреду и рурални развој Републике Србије како са националног тако и са локалног нивоа. Дужи низ година Република Србија је као једини вид подршке сектору на основу Уредбе о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју обезбеђивала путем директних плаћања подстицаје квалитетном генетском материјалу - родитељима кокошака лаког типа, а који за 2019. годину износе 100 динара по јединци/грлу.

Правилник о подстицајима за инвестиције у физичку имовину пољопривредног газдинства за набавку нових машина, опреме и квалитетних приплодних грла за унапређење примарне пољопривредне производње који је објављен у априлу 2017. године (Службени гласник РС број 36/2017 од 13. априла 2017. године) омогућио је произвођачима јаја коришћење подстицаја до 3.000.000 динара у једној календарској години за набавку нове опреме за производњу конзумних јаја укључујући опрему за сортирање јаја, опрему за паковање јаја и опрему за чување јаја.

У Републици Србији произвођачи јаја су по први пут 2018. године, након доношења Правилника о подстицајима за инвестиције у физичку имовину пољопривредног газдинства (Службени гласник РС број 48/18 од 23. јуна 2018. године), добили могућност коришћења подстицаја до 3.000.000 динара у једној календарској години за набавку опреме за узгој и држање кокошака носиља.

Произвођачи јаја у Републици Србији су до скоро били без институционе подршке и препуштени сами себи да обезбеде значајна финансијска средства за замену необогаћених кавеза, и последично су доведени у незавидан положај са великом неизвесношћу продужења своје производње.

ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ МИНИСТАРСТВУ ПОЉОПРИВРЕДЕ, ШУМАРСТВА И ВОДОПРИВРЕДЕ ЗА ПОТРЕБУ УКЉУЧЕЊА СЕКТОРА ПРОИЗВОДЊЕ И ПРЕРАДЕ ЈАЈА У ИШАРД II ПРОГРАМ

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ СТАЊА СЕКТОРА ПРОИЗВОДЊЕ И ПРЕРАДЕ ЈАЈА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

У Републици Србији током придруживања Европској унији сектор производње јаја се суочава са специфичним проблемом недовољног нивоа усклађености са ЕУ захтевима у области добробити и здравља животиња, безбедности потрошача и заштите животне средине. То се посебно односи на неопходност:

- замене небогаћених кавеза обогаћеним и/или алтернативним начином држања кокошака носиља,
- инвестиција у побољшање биосигурносних мера, као и
- побољшања система класирања, обележавања, паковања и складиштења јаја.

Услед немогућности произвођача да испуне нове високе захтеве Републике Србије који су усклађени са ЕУ, број кокошака носиља се перманентно смањује, и који је 2017. године у односу на 2015. и 2016. годину био мањи за 13,16 %. Према подацима Републичког завода за статистику Републике Србије објављеним 14.02.2019. године, укупан број живине мањи је за 11,1% у односу на десетогодишњи просек 2008-2017. године.

Према подацима Републичког завода за статистику у Србији се произведе између 1,7 и 2 милијарде конзумних јаја годишње. Највећи удео у укупној производњи, близу 1,5 милијарди јаја, потиче са од стране Управе за ветерину 953 одобрена објеката за узгој кокошака носиља. Секторском анализом утврђено је да моментално свега око 15 % објеката за узгој кокошака носиља средњих и већих газдинстава испуњава ЕУ захтеве добробити животиња као и биосигурности.

Усклађивање законске регулативе са легислативом Европске уније, произвођачима јаја у Србији доноси додатне трошкове везане за добробит и здравље животиња, безбедност хране и заштиту животне средине. Економска истраживања показала су да примена законске регулативе Европске уније повећава трошкове производње јаја

за близу 20%, што се у сваком случају негативно одражава на конкурентност газдинстава која су испунили релевантне захтеве.

Примена ЕУ стандарда добробити животиња након замене небогаћених кавеза доводи до смањења броја кокошака носилца у постојећим објектима за 30-40%, што последично након прописаног рока 31.12.2020. године доводи до драстичног смањења производње јаја за најмање 500.000.000 јаја годишње у Републици Србији. Како већи број произвођача јаја неће моћи да испуни нове захтеве, прекинуће своју производњу тако да је веома извесно да ће од 01.01.2021. године недостајати најмање 700.000.000 јаја, односно близу 50% тржишно оријентисане производње јаја у Републици Србији. На жалост, по свему судећи каква је данас ситуација у сектору производње јаја, Република Србија неће подмиривати своје потребе и постаће велики увозник.

У Републици Србији две трећине индустрији и потрошачима потребне количине производа од јаја потиче из увоза. У Републици Србији постоје два одобрена објекта за прераду јаја, од којих је један са застарелом опремом и производњом искључиво за сопствене потребе, а други није у потпуности завршио инвестицију и ради са ограниченим а не пројектованим капацитетима.

Правилник о квалитету јаја Републике Србије, који је донесен фебруара 2019. године усклађен је са Уредбом Европске комисије 589/2008 о тржишним стандардима за јаја, прописује да су јаја након 28 дана старости намењена искључиво индустријској употреби, односно постају јаја „В“ класе.

У мају 2018. године у Републици Србији доносен је Правилник о утврђивању мера за рано откривање, дијагностику, спречавање ширења, сузбијања и искорењивање инфекција живине одређеним серотиповим салмонела који је усклађен са Уредбом 2160/2003 Европског парламента и Европског савета о контроли салмонеле и других одређених узрочника зооноза који се преносе храном. У Републици Србији током ове и наредних година уз успостављање регистра јата биће спровођен мониторинг салмонелозе живине усклађен са ЕУ захтевима.

Пошто није више дозвољено лечење јата кокошака носилца код којих је установљено присуство сероваријетета *Salmonella* Enteritidis и *Salmonella* Typhimurium, од огромног значаја је могућност употребе јаја уз адекватну термичку прераду из датих објеката као јаја „В“ класе, а тиме се доприноси смањењу великих економских губитака у производњи.

Имајући у виду стање и обим производње постојећих објеката за прераду јаја као и нове прописе намеће се питање шта ће се дешавати на тржишту Републике Србије са јајима „В“ класе као и са јајима из јата код којих је потврђено присуство одређених сероваријетета *Salmonella*. Ради успостављања ефикасног система узгоја кокошака носиља и производње јаја, важно је да сами објекти за прераду јаја буду блиско повезани са производњом јаја и да буду способни да прихвате и прераде индустријска јаја, јаја из сумњивих или потврђених јата на салмонелу као и тржишне вишкове јаја који се појављују у одређеним периодима године.

Када је прерада јаја у Републици Србији у питању, неопходно је унапредити технолошке стандарде и ЕУ стандарде у области безбедности хране и заштите животне средине, као и подићи ниво конкурентности и продуктивности објеката. Очекиване инвестиције имају за циљ боље оријентисање производње ка тржишту као и успешније коришћење постојећих тржишних позиција.

У претходном периоду сектор производње и прераде јаја није био укључен у ИПАРД II програм, а подстицаја из националног буџета намењеног пољопривреди и руралном развоју били су финансијски веома мали и ограничени.

Имајући у виду ниво неопходних инвестиција ради постизања ЕУ стандарда и унапређења конкурентности и продуктивности, сектор производње и прераде јаја треба укључити у ИПАРД II програм.

ИПАРД II програмом треба да буду обухваћена пољопривредна газдинства која на почетку инвестиције имају одобрен објекат за узгој кокошака носиља у експлоатацији капацитета од минимално 5.000 до максимално 200.000, односно одобрен објекат за узгој родитељског јата кокошака лаког типа и/или одгој младих кокошака носиља.

Пољопривредна газдинства која имају испод 350 кокошака носиља у експлоатацији треба да буду обухваћена програмом диверзификације руралне економије, а пољопривредна газдинства која имају између 350 и 5000 кокошака носиља у експлоатацији треба обухватити националним подстицајима за пољопривреду и рурални развој Републике Србије.

ОПШТИ ЦИЉЕВИ УКЉУЧЕЊА СЕКТОРА ПРОИЗВОДЊЕ И ПРЕРАДЕ ЈАЈА У ИПАРД II ПРОГРАМ

Општи циљеви укључења сектора производње и прераде јаја у ИПАРД II програм су следећи:

1. подржати произвођаче у примарној пољопривредној производњи у усклађивању са ЕУ правилима, стандардима, политикама и праксама са циљем чланства у ЕУ;
2. подржати економски, социјални и територијални развој, са циљем паметног, одрживог и инклузивног раста, кроз развој физичког капитала;
3. одговорити на изазове климатских промена кроз промовисање ефикасне употребе ресурса;
4. повећати продуктивност, квалитет производа и смањити трошкове производње;
5. унапредити конкурентност локалних произвођача и прилагодити се захтевима домаћег и иностраног тржишта.

СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ УКЉУЧЕЊА СЕКТОРА ПРОИЗВОДЊЕ ЈАЈА У ИПАРД II ПРОГРАМ

Специфични циљеви укључења сектора производње јаја у ИПАРД II програм су следећи:

1. помоћ произвођачима јаја мале и средње величине (од 5.000 до 200.000 кокошака носиља) како би достигли стандарде безбедности и квалитета јаја, добробити и здравља животиња и заштите животне средине, као и постигли бољу одрживост и конкурентност побољшањем производне инфраструктуре и пољопривредне опреме;
2. помоћ већим, специјализованим фармама (више од 200.000 кокошака носиља) искључиво за побољшање стандарда добробити животиња, унапређење управљања стајњаком и за производњу енергије из обновљивих извора.

СПЕЦИФИЧНИ КРИТЕРИЈУМИ ПРИХВАТЉИВОСТИ КОРИСНИКА ИПАРД II ПРОГРАМА ИЗ СЕКТОРА ПРОИЗВОДЊЕ ЈАЈА

За ИПАРД подстицаје у физичку имовину пољопривредних газдинстава применили би се следећи специфични критеријуми прихватљивости корисника:

- Пољопривредно газдинство мора да има пре започињања инвестиције у Регистру одобрених објеката Управе за ветерину одобрен објекат (објекте) минималног капацитета од 5.000 а максималног од 200.000 кокошака носиља у експлоатацији односно одобрен објекат за узгој родитеља лаке линије/ одгој кокошака носиља
- Пољопривредно газдинство мора да има у Регистру пољопривредних газдинстава Републике Србије Министарства финансија (Управа за трезор) пријављен одговарајући број кокошака носиља у експлоатацији/ родитеља лаке линије/ кокошака носиља у одгоју (податке о врсти и броју животиња и броју газдинства – НИД број)

Пољопривредно газдинство које има капацитете објекта веће од максималног прихватљивог броја од 200.000 кокошака носиља у експлоатацији може остварити право само за инвестиције у објекте и опрему везане за добробит животиња, руковање стајњаком и отпадом, третман отпадних вода, превенцију загађења ваздуха као и за производњу енергије из обновљивих извора на газдинству.

Пољопривредна газдинства која на почетку инвестиције имају одобрен објекат за узгој кокошака носиља у експлоатацији капацитета од минимално 5.000 до максимално 200.000, односно одобрен објекат за узгој родитељског јата кокошака лаког типа и/или одгој кокошака носиља су прихватљива за инвестиције у:

1) изградњу/реконструкцију и/или опремање:

- објеката за узгој и одгој кокошака носиља/родитеља лаке линије,
- пратећих објеката везаних за производњу јаја (класирање, означавање и паковање јаја и/или складиштење и хлађење јаја),
- објеката за производњу и складиштење сточне хране,

- фиксних ограда око фарме и дезинфекционих баријера,
- 2) пољопривредну механизацију (укључујући тракторе до 100 kW) и опрему,
 - 3) изградњу/реконструкцију и/или опремање објеката за управљање стајњаком и отпадом, третман отпадних вода и спречавање загађења ваздуха,
 - 4) производњу енергије из обновљивих извора на газдинству.

Пољопривредна газдинства са капацитетом објекта на почетку инвестиције већим од 200.000 кокошака носила у експлоатацији, искључиво су прихватљива за инвестиције у:

- 1) изградњу/реконструкцију и/или опремање објеката ради испуњења ЕУ стандарда добробити животиња,
- 2) изградњу/реконструкцију и/или опремање објеката за управљање стајњаком и отпадом, третман отпадних вода и спречавање загађења ваздуха,
- 3) изградњу/реконструкцију и/или опремање објеката за производњу енергије из обновљивих извора на газдинству.

У Републици Србији на газдинствима на којима је организована тржишно оријентисана производња јаја узгаја се 4,1 милиона кокошака носила. Предложеним специфичним критеријумима ИПАРД II програма биће обухваћена газдинства на којима се узгаја 3,2 милиона кокошака носила, односно 79,15% њиховог укупног броја на тржишно оријентисаним газдинствима производње јаја у Србији.

ПРИХВАТЉИВЕ ИНВЕСТИЦИЈЕ И ТРОШКОВИ

ЛИСТА ПРИХВАТЉИВИХ ИНВЕСТИЦИЈА И ТРОШКОВА

2. ОПШТИ ТРОШАК

- 2.1. Трошкови за припрему пројекта и техничке документације, као што су накнаде за архитекте, инжењере и друге консултантске накнаде
- 2.2. Трошкови израде студија о процени утицаја на животну средину
- 2.3. Трошкови припреме документације за ИПАРД подстицаје (консултантске услуге)
- 2.4. Трошкови припреме студија изводљивости и осталих студија везаних за пројекат/бизнис план

ЛИСТА ПРИХВАТЉИВИХ ТРОШКОВА У ВЕЗИ СА ИЗГРАДЊОМ

4. ГРАЂЕВИНСКИ РАДОВИ

- 4.1. Припремни радови
- 4.2. Рушење и демонтажа
- 4.3. Земљани радови
- 4.4. Бетонски радови
- 4.5. Армирано-бетонски радови
- 4.6. Инсталатерски радови
- 4.7. Столарски радови
- 4.8. Зидарски радови
- 4.9. Изолациони радови
- 4.10. Кровнопокривачки радови
- 4.11. Готове конструкције и елементи
- 4.12. Противпожарни резервоари и хидрантске мреже

5. ЗАНАТСКИ РАДОВИ

- 5.1. Лимарски радови
- 5.2. Столарски радови
- 5.3. Браварски радови
- 5.4. Стаклорезачки радови
- 5.5. Гипсани радови
- 5.6. Подне и зидне облоге

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Vlada Republike Srbije

- 5.7. Каменорезачки радови
- 5.8. Керамички радови
- 5.9. Подополагачки радови
- 5.10. Молерски радови и тапацирање
- 5.11. Фасадни радови
- 5.12. Облагање дрвеним, каменим или вештачким плочама (важи само за М7)
- 5.13. Завршни монтажни радови (важи само за М7)

6. ИНСТАЛАТЕРСКИ РАДОВИ

- 6.1. Електро-инсталациони радови
- 6.2. Водоводни и канализациони радови
- 6.3. Гасне инсталације
- 6.4. Инсталације централног грејања
- 6.5. Инсталације противпожарних резервоара и хидрантске мреже

8. ПЕЈЗАЖНИ РАДОВИ И ПРИЛАЗНИ ПУТЕВИ

- 8.1. Уређење екстеријера
- 8.2. Изградња унутрашњих путева
- 8.3. Потпорни и заштитни зидови
- 8.4. Асфалтирање
- 8.5. Изградња тротоара (важи само за М7)

ЛИСТА ПРИХВАТЉИВИХ ТРОШКОВА ЗА МЕРУ: М1-„ИНВЕСТИЦИЈЕ У ФИЗИЧКУ ИМОВИНУ ПОЉОПРИВРЕДНИХ ГАЗДИНСТАВА“

Листа прихватљивих трошкова по секторима:

Изградња јесте изградња, грађење, доградња, реконструкција, санација, односно адаптација, у складу са законом којим се уређује планирање и изградња.

1.5. СЕКТОР ЈАЈА
1.5.1. Изградња
1.5.1.1. Изградња објеката за узгој и одгој кокошака носила/родитеља лаке линије укључујући просторе/објекте за: нешкодљиво уклањање уинутих животиња; смештај машина и опреме; смештај производа животињског порекла и простирке; инсталацију опреме за вентилацију, климатизацију и грејање; противпожарне резервоаре и хидрантску мрежа; пратеће енергетске објекте, укључујући и изградњу дренажног система и система за снабдевање водом (укључујући бунаре), гасом, струјом (укључујући коришћење генератора) и канализациони систем
1.5.1.2. Изградња пратећих објеката везаних за производњу јаја (класирање, означавање и паковање јаја и/или складиштење/хлађење јаја)
1.5.1.3. Изградња објеката на фарми за складиштење хране за кокошке носиле/младе кокошке/родитеље лаке линије са пратећом опремом
1.5.1.4. Изградња капацитета за прикупљање, обраду, паковање, складиштење и одлагање стајњака, укључујући инсталацију опреме
1.5.1.5. Изградња фиксних ограда око фарме и дезинфекционих баријера, дренажних система и система за снабдевање водом (бунари), грејања и електричних система на фарми (коришћење агрегата, укључујући софтвер)
1.5.1.6. Изградња објеката за пречишћавање отпадних вода и управљање отпадом

1.5.1.7. Изградња постројења за производњу електричне и топлотне енергије из обновљивих извора за коришћење на газдинству (соларне енергије, енергије ветра, биомасе, биогаса, геотермалне енергије и других видова обновљивих извора енергије) укључујући повезивање постројења на дистрибутивну мрежу

1.5.1.8. Изградња унутрашње путне мреже и паркинг места у оквиру фарме

1.5.1.9. Изградња управне зграде са пратећим објектима (канцеларије за лиценциране ветеринаре и ветеринарске инспекторе, просторије за одмор радника, просторије за пресвлачење и санитарне просторије, складишта за средства за чишћење, прање и дезинфекцију)

1.5.2. **Опрема, машине и механизација**

1.5.2.1. Обогаћени кавези и/или опрема за алтернативни начин држања кокошака носилца/младих кокошака/родитеља лаке линије, укључујући све елементе, материјале и инсталације

1.5.2.2. Опрема за сакупљање, класирање, означавање и паковање јаја, као и за складиштење и хлађење јаја

1.5.2.3. Машине и опрема за прикупљање и руковање са стајњаком, укључујући и: транспортере за стајњак; уређаје за мешање стајњака; пумпе за пражњење резервоара; сепараторе за стајњак; машине и механизацију за утовар стајњака; специјализоване приколице и цистерне за транспорт стајњака, укључујући и пратећу опрему

1.5.2.4. Опрема за обраду и паковање стајњака

1.5.2.5. Подне решетке

1.5.2.6. Машине и опрема за припрему, транспорт и складиштење сточне хране, као и за храњење и напајање животиња (приколице за прикупљање, превоз и истовар сточне хране, млинови и блендери/мешаоне за припрему сточне хране; опрема и дозатори за концентровану сточну храну; екстрактори/екструдер; транспортери; микс приколице; хранилице; појилице)

1.5.2.7. Машине и опрема за припрему и транспорт простирке

1.5.2.8. Опрема за чишћење и дезинфекцију објеката и уређаја

1.5.2.9. Машине и опрема за нешкодљиво уклањање угинулих животиња

1.5.2.10. Опрема за физички, хемијски и биолошки третман отпадних вода и управљање отпадом

1.5.2.11. Опрема за спречавање загађења ваздуха

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Vlada Republike Srbije

Podrška ruralnom i regionalnom
razvoju u Republici Srbiji

1.5.2.12. Investicije u instalacije za proizvodnju električne i toplotne energije iz obnovljivih izvora energije za korišćenje na gazdinstvu: solarne energije, energije ветра, биомасе, биогаса, геотермалне енергије и других видова обновљивих извора енергије, укључујући повезивање постројења на дистрибутивну мрежу

1.5.2.13. Опрема за превенцију ширења и контролу болести

1.5.2.14. Опрема и уређаји за вентилацију, противпожарну заштиту, климатизацију и грејање (укључујући инкубаторе и „вештачку квочку“), укључујући алармни систем са генератором

1.5.2.15. Опрема за фиксне ограде

1.5.2.16. Опрема за управну зграду са пратећим објектима (канцеларије за лиценциране ветеринаре и ветеринарске инспекторе, просторије за одмор радника, просторије за пресвлачење и санитарне просторије, складиште за средства за чишћење, прање и дезинфекцију)

1.5.2.17. Специјализована возила за транспорт јаја и возила за транспорт кокошака носилца/младих кокошака/ родитеља лаке линије

1.5.2.18. ИТ хардвер и софтвер за праћење, контролу и управљање процесима производње и складиштења (са инсталацијом)

СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ УКЉУЧЕЊА СЕКТОРА ПРЕРАДЕ ЈАЈА У ИПАРД II ПРОГРАМ

Специфични циљеви укључења сектора прераде јаја у ИПАРД II програм су следећи:

1. подржавање инвестиција у нове и постојеће капацитете прераде јаја, како би се ускладили са стандардима ЕУ и повећали своју конкурентност и продуктивност;
2. увођење нових технологија, побољшање процеса и производа у циљу постизања боље позиције на домаћем и међународном тржишту;
3. увођење система квалитета и безбедности хране (GHP, GMP, HACCP и ISO);
4. побољшање управљања отпадом ради заштите животне средине;
5. производњу енергије из обновљивих извора.

СПЕЦИФИЧНИ КРИТЕРИЈУМИ ПРИХВАТЉИВОСТИ КОРИСНИКА ИЗ СЕКТОРА ПРЕРАДЕ ЈАЈА

Право на подстицаје имају само микро, мала и средња правна лица, као што је дефинисано у члану 6. Закона о рачуноводству. („Службени Гласник Републике Србије“ 62/2013 и 30/2018).

Прихватљиве инвестиције за објекте за прераду јаја су:

1. изградња/реновирање објеката за прераду јаја,
2. инвестиције за набавку опреме за прераду јаја
3. инвестиције у успостављање система квалитета и безбедности хране (GHP, GMP, HACCP и ISO)
4. инвестиције у ИТ хардвер и софтвер за праћење, контролу и управљање процеса прераде јаја
5. инвестиције у објекте и опрему за управљање и третман отпада
6. инвестиције у обновљиве изворе енергије (изградња инсталација и опрема) првенствено усмерена на сопствене потребе.

ЛИСТА ПРИХВАТЉИВИХ ТРОШКОВА ЗА МЕРУ: МЗ - „ИНВЕСТИЦИЈЕ У ФИЗИЧКУ ИМОВИНУ КОЈЕ СЕ ТИЧУ ПРЕРАДЕ И МАРКЕТИНА ПОЉОПРИВРЕДНИХ ПРОИЗВОДА И ПРОИЗВОДА РИБАРСТВА“

ЛИСТА ПРИХВАТЉИВИХ ИНВЕСТИЦИЈА И ТРОШКОВА ПО СЕКТОРИМА

Све инвестиције/трошкови набројани у овој листи могу да обухвате хардвер и софтвер који омогућавају производне процесе (управљање, надзор и контролу)

Изградња јесте изградња, грађење, доградња, реконструкција, санација, односно адаптација, у складу са законом којим се уређује планирање и изградња.

СЕКТОР ПРЕРАДЕ ЈАЈА

3.3.1. Изградња

3.3.1.1. Изградња објеката за прераду јаја укључујући објекте/простор за: пријем и складиштење јаја; производни процес са просторијама са посебним микроклиматским условима за производњу; паковање производа од јаја; отпремање производа од јаја; складиштење отпада и нуспроизвода; одвојено складиштење упакованог и неупакваног производа у условима контролисане температуре; хладњаче; складиштење производа од јаја за индустријску употребу; складиштење амбалаже; складиштење прибора, опреме и посуда за чишћење, прање и дезинфекцију; постројења за инсталацију вентилације, климатизације, хлађења и грејања; споредна енергетска постројења; система за водоснабдевање (укључујући бунаре), снабдевање гасом, струјом (укључујући генераторе) и канализациони систем

3.3.1.2. Изградња простора са одговарајућом опремом за чишћење, прање и дезинфекцију возила за превоз јаја и производа од јаја

3.3.1.3. Изградња управне зграде са пратећим објектима (канцеларије за лиценциране ветеринаре и ветеринарске инспекторе, лабораторије, просторије за одмор радника, просторије за пресвлачење и санитарне просторије, складиште за средства за чишћење, прање и дезинфекцију)

3.3.1.4. Изградња објеката за третман отпадних вода, управљање отпадом и превенцију загађења ваздуха

3.3.1.5. Изградња мреже унутрашњих путева и паркинг места унутар имања (простора) у власништву

3.3.1.6. Изградња покривеног простора за истовар сировина

3.3.1.7. Изградња постројења за производњу енергије из обновљивих извора са максималним капацитетом годишње потрошње енергије у оквиру пољопривредног предузећа/газдинства (соларне енергије, ветротурбина, постројења на биомасу), укључујући повезивање електрана на дистрибутивну мрежу / од постројења до објеката

3.3.2. Опрема

3.3.2.1. Опрема за истовар сировина и истоварне рампе

3.3.2.2. Опрема за пријем и складиштење сировина

3.3.2.3. Опрема за прераду јаја (опрема за прање јаја, опрема за механичко ломљење и сепарацију фракција јаја, опрема за филтрацију и хомогенизацију, опрема за термичку обраду/пастеризацију, опрема за сушење, опрема за млевење и просејавање, опрема за хлађење, опрема за замрзавање)

3.3.2.4. Опрема за сакупљање и складиштење отпада и нуспроизвода који нису намењени људској употреби

3.3.2.5. Опрема за пријем, руковање, чување и отпрему готових производа, са одговарајућим уређајима за мерење

3.3.2.6. Опрема за чишћење, прање и дезинфекцију возила и амбалаже

3.3.2.7. Опрема за унутрашње ветеринарске контроле (као део објекта, интегрални део пројекта)

3.3.2.8. Лабораторијска опрема, искључујући стакларију (интегрални део пројекта)

3.3.2.9. Опрема за прање, мерење и управљање процесима производње и складиштења (са инсталацијом)

3.3.2.10. Опрема за чишћење, прање и дезинфекцију (стерилизацију) објеката, опреме, алата, апарата и машина

3.3.2.11. Опрема за детекцију метала и/или других физичких ризика

3.3.2.12. Опрема за обезбеђивање посебних микроклиматских услова у производним и/или складишним просторима (укључујући опрему за климатизацију простора – хлађење/грејање, исушивање/овлаживање ваздуха)

3.3.2.13. Опрема за прање и хигијенско сушење руку у оперативним објектима и санитарним просторијама (укључујући тушеве), опрема за просторије за смештај

гардеробе, опрема за чишћење, прање и дезинфекцију одеће и обуће

3.3.2.14. Опрема за физички, хемијски и биолошки третман отпадних вода, управљање отпадом и превенцију загађења ваздуха

3.3.2.15. Опрема за превенцију загађења ваздуха и обнављање растварача

3.3.2.16. Инвестиције у опремање постројења за обновљиву енергију за сопствене потребе: посебно у соларну енергију, постројења на биомасу, котлове за сагоревање биомасе

3.3.2.17. Опрема за руковање, утовар, истовар и унутрашњи превоз сировина и производа

3.3.2.18. ИТ хардвер и софтвер за праћење, контролу и управљање процесима производње и складиштења (са инсталацијом)

ОБИМ ФИНАНСИЈСКЕ ПОДРШКЕ

Производња јаја

- **минимални износ 10.000 евра;**
- **максимални износ 1.000.000 евра.**

Прерада јаја

- **минимални износ 10.000 евра;**
- **максимални износ 1.000.000 евра.**

CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS FOR THE MINISTRY OF AGRICULTURE, FORESTRY AND WATER MANAGEMENT FOR THE NECESSITY OF INVOLVEMENT OF THE EGG PRODUCTION AND PROCESSING SECTOR IN THE IPARD II PROGRAMME

CURRENT SITUATION OF THE EGG PRODUCTION AND PROCESSING SECTOR IN THE REPUBLIC OF SERBIA

The egg production sector of the Republic of Serbia during the EU accession is faced with the problem of non-compliance with the EU requirements in the field of animal welfare and health, food safety and environmental protection. This applies in particular to the necessity of:

- replacement of the non-enriched cages with an enriched cages and/or alternative housing systems for laying hens/ rearing pullets/parents
- investment in the improvement of biosafety measures, as well
- improvement of the grading, marking, packaging and storage systems of eggs.

Due to the incapability of the producers to meet the recently adopted EU harmonised requirements of the Republic of Serbia legislation, the number of laying hens permanently decreases, so that this number in 2017 is by 13.16% lower than in 2015/2016. According to the data of the Republic Institute for Statistics of the Republic of Serbia, published on 14th February 2019, compared to ten-annual average (2008-2017) the total number of poultry decreased by 11.1%.

According to the Republic Institute for Statistics, 1.7 to 2 billion eggs are produced annually in Serbia. The largest share in the total production, close to 1.5 billion eggs, originates from the 953 approved laying hens farms. Sector analysis has revealed that currently only about 15% of the laying hens' facilities on medium and large farms in Serbia meet the EU animal welfare and biosecurity requirements.

Harmonisation of the legislation with the Acquis Communautaire requires additional costs for Serbian egg producers, related to animal welfare and health, food safety and environmental protection. Economic research has shown that the implementation of EU legislation increases the cost of egg production by an average of 20%, which negatively affects their competitiveness.

The implementation of the EU animal welfare standards, after the replacement of non-enriched cages, leads to a decrease in the number of laying hens in the existing facilities by 30-40%, which consequently, after the deadline of 31st December 2020 will cause a drastic reduction in egg production for at least 500,000,000 eggs in the Republic of Serbia annually. Since many producers will not be able to meet the new requirements, they will cease their production so it is also almost certain that from 1st January 2021 at least 700,000,000 eggs or nearly 50% of the market-oriented production of eggs will be missing in the Republic of Serbia. Unfortunately, by analysing the current situation in the egg production sector, the Republic of Serbia will not fulfil its needs and will become a major importer.

In the Republic of Serbia, two thirds of the total quantity of egg products needed by the industry and consumers come from import. In the Republic of Serbia, there are two approved egg processing facilities, one with out-dated equipment and production covering exclusively their own needs, while the other has not fully completed the investment and is at the moment working with limited and not the projected capacities.

The Rulebook on quality of eggs of the Republic of Serbia, adopted in February 2019, harmonised with Commission Regulation (EC) No 589/2008 on the marketing standards for eggs, prescribes that eggs, 28 days after laying, are intended for industrial use only, that is, they become Class “B” eggs.

In May 2018, the Rulebook on establishing measures for early detection, diagnostics, spreading prevention, suppression, and eradication of the infections of poultry with certain serotypes of *Salmonella* spp. was adopted in the Republic of Serbia, which is in line with Regulation (EC) No 2160/2003 of the European Parliament and of the Council on the control of *Salmonella* and other specified food-borne zoonotic agents. In the Republic of Serbia during this and subsequent years, with the establishment of a flock registry, in poultry monitoring of *Salmonella* complying with EU requirements will be carried out.

Since it is no longer allowed to treat flocks of laying hens that have confirmed the presence of *Salmonella* Enteritidis and *Salmonella* Typhimurium serotypes, it is of utmost importance that eggs from given objects can be used as Class “B” eggs with adequate thermal processing, and thus reduce economic losses in production.

Bearing in mind the conditions and production volume of existing egg processing facilities, as well as the new regulations of the Republic of Serbia, the question arises what will happen with Class “B” eggs and eggs from confirmed *Salmonella* category 1 flocks on the

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Vlada Republike Srbije

market. In order to establish an efficient system, it is important that the egg processing facilities themselves are closely connected to the egg production and that they are able to accept and process industrial eggs, eggs from suspected or confirmed *Salmonella* flocks, as well as market surpluses of eggs that occur in certain periods of the year.

In the egg processing sector in the Republic of Serbia, it is necessary to improve the technological standards and EU standards in the field of food safety and environmental protection, as well as to increase the level of competitiveness and productivity of the facilities. The expected investments are aimed at better orientation of production towards the market as well as the use of existing market positions.

In the previous period the egg production and processing sector was not included in the IPARD II programme, and incentives from the national budget to agriculture and rural development were financially very small and limited.

Having in mind the level of necessary investments in order to achieve EU standards and improve the competitiveness and productivity, the egg production and processing sector should be included in the IPARD II programme.

The IPARD II programme should include agricultural holdings that at the beginning of the investment have an approved facility for laying hens with a housing capacity from minimum 5,000 to a maximum of 200,000, or an approved facility for the parents and/or rearing pullets.

Agricultural holdings with fewer than 350 laying hens should be included in the diversification program, and agricultural holdings with between 350 and 5000 hens should be covered by national incentives for agriculture and rural development of the Republic of Serbia.

GENERAL OBJECTIVES FOR INCLUSION OF THE EGG PRODUCTION AND PROCESSING SECTOR IN THE IPARD II PROGRAMME

General objectives for inclusion of the egg production and processing sector in the IPARD II programme are as follows:

1. To support Serbian agricultural primary producers in progressive alignment to EU rules, standards, policies and practices with a view to EU membership;
2. To support economic, social and territorial development, with a view to a smart, sustainable and inclusive growth, through the development of physical capital;
3. To address the challenges of climate change by promoting resource efficiency
4. To improve productivity, products quality and to reduce production costs
5. To improve competitiveness of local producers and to adjust to the demands of domestic and foreign markets.

SPECIFIC OBJECTIVES FOR INCLUSION OF THE EGG PRODUCTION SECTOR IN THE IPARD II PROGRAMME

Specific objectives for inclusion of the egg production sector in the IPARD II programme are as follows:

1. To help small and medium-sized egg producers (5.000 to 200.000 laying hens) to increase food safety and quality, animal welfare and health and environmental standards, as well as to achieve better sustainability and competitiveness by improving production infrastructure and farm equipment;
2. To help larger, specialised farms (more than 200.000 laying hens) only to increase animal welfare standards, improve manure management and for energy generation from renewable resources.

SPECIFIC ELIGIBILITY CRITERIA FOR IPARD II PROGRAMME RECIPIENTS FROM THE EGG PRODUCTION SECTOR

For IPARD II incentives for investments in physical assets of agricultural holdings, the following specific eligibility criteria for recipients should be applied:

- The agricultural holding must be registered in the Register of approved facilities of the Veterinary Directorate, having, at the beginning of the investment, approved facilities with minimum 5.000 and up to maximum 200.000 laying hens, or approved facilities for parents or rearing pullets.
- The agricultural holding must have an appropriate number of laying hens/parents/rearing pullets registered in the Register of Agricultural Holdings of the Ministry of Finance (Treasury Administration) (data on the type and number of animals and the number of the holding – HID number)

An agricultural holding with the housing capacity bigger than the maximum acceptable number of 200,000 laying hens is eligible only for investments in facilities and equipment related to animal welfare, manure management, waste and wastewater treatment and air pollution prevention as well as for on-farm energy production from renewable sources.

Agricultural holdings having, at the beginning of the investment, approved facilities with minimum 5.000 and up to maximum 200.000 laying hens, or approved facilities for parents or rearing pullets, are eligible for the following investments in:

- 1) Construction/reconstruction and/or for equipment for
 - facilities for laying hens, parents or rearing pullets,
 - related egg production facilities (egg grading, marking and packaging; egg storage and cooling),
 - facilities for animal feed production and storage,
 - fixed fences around the farm and disinfecting barriers,
- 2) Farm mechanisation (including tractors up to 100 KW) and equipment;
- 3) Construction/reconstruction and/or for equipment for handling and usage of manure, waste and waste water treatment and air pollution prevention,

4) On-farm energy production from renewable sources.

Agricultural holdings with more than 200.000 laying hens at the beginning of investment are only eligible for the following investments in:

- 1) Animal welfare - construction/reconstruction of facilities and/or for equipment for replacement of the non-enriched cages with an enriched cages and/or alternative housing systems for laying hens,
- 2) Construction/reconstruction and/or for equipment for handling and usage of manure, waste and waste water treatment and air pollution prevention,
- 3) Construction/reconstruction and/or for equipment for on-farm energy production from renewable sources.

In the Republic of Serbia, 4.1 million laying hens are kept on the egg production market-oriented agricultural holdings. The proposed specific criteria of the IPARD II programme will include the agricultural holdings where 3.2 million laying hens are kept, or 79.15% of their total number on the egg production market-oriented holdings in Serbia.

ELIGIBLE INVESTMENTS AND COSTS

LIST OF ELIGIBLE COSTS FOR MEASURES

2. GENERAL EXPENDITURES
2.1. Expenditures for preparing the project and technical documentation such as fees for architects, engineers and other consultation fees
2.2. Expenditures for environmental impact assessment studies elaboration
2.3. Expenditures for preparing documentation for the IPARD support (consulting services)
2.4. Expenditures for preparing feasibility studies and other studies related to the project /business plans

LIST OF ELIGIBLE WORKS RELATED TO THE CONSTRUCTION
4. CONSTRUCTION WORKS
4.1. Preparatory works
4.2. Demolition and dismantling
4.3. Ground works
4.4. Concrete works
4.5. Reinforced concrete works
4.6. Installation works
4.7. Carpentry works
4.8. Masonry works
4.9. Insulation works
4.10. Roofing works
4.11. Finished structures and elements
4.12. Fire-fighting water reservoir and network construction works
5. CRAFT WORKS
5.1. Tinsmith works
5.2. Joinery works
5.3. Locksmith works
5.4. Glass works
5.5. Plasterworks
5.6. Floor and wall covering works
5.7. Stone works
5.8. Ceramic works
5.9. Parquet works

- 5.10. Painting and upholstery works
- 5.11. Facade works
- 5.12. Coating with wooden, stone or artificial boards (valid only for M7)
- 5.13. Final assembly works (valid only for M7)

6. INSTALLATION WORKS

- 6.1. Electric-wiring works
- 6.2. Plumbing and sewage works
- 6.3. Gas installation works
- 6.4. Installation of central heating works
- 6.5. Fire-fighting water reservoir and network installation works

8. LANDSCAPE WORKS AND ACCESS ROADS

- 8.1. Exterior arranging works
- 8.2. Construction of internal roads
- 8.3. Supporting and protecting walls
- 8.4. Paving
- 8.5. Construction of sidewalks (valid only for M7)

1. LIST OF ELIGIBLE EXPENDITURES FOR MEASURE:

M1 -"INVESTMENT IN PHYSICAL ASSETS OF AGRICULTURAL HOLDINGS"

List of eligible expenditures by sector:

Construction - in this document assumes: construction, building, upgrade/extension, reconstruction, sanitary adaptation, according to national Law on planning and construction

1.5. EGG PRODUCTION SECTOR
1.5.1. Construction
1.5.1.1. Construction of facilities for laying hens/parents/rearing pullets including facilities/space for: safe disposal of carcasses; storing machinery and equipment; animal products and litter; installation of ventilation, air conditioning and heating equipment; fire-fighting water reservoir and network; accompanying energy facilities, including construction of drainage systems and water supply (including wells), gas, electricity (including the use of power generators) and sewage system
1.5.1.2. Construction of related egg production facilities (egg grading, marking and packaging; egg storage and cooling)
1.5.1.3. Construction of facilities for animal feed storage with the associating equipment
1.5.1.4. Construction of facilities for the collection, processing, packaging, storage and disposal of manure, including installation of equipment
1.5.1.5. Construction of fixed fences around the farm and disinfecting barriers, drainage systems and water supply (wells), heating and electricity systems on the farm (use of power generators; including software)
1.5.1.6. Construction of facilities for waste water treatment, effluent and waste management

1.5.1.7. Construction of plants for electricity and heat generation from renewable energy sources for on-farm consumption: solar power, wind power, biomass power, biogas power, geothermal power and other forms of renewable energy sources, including connection of the plant to the distribution grid

1.5.1.8. Construction of internal road network and parking places within a farm

1.5.1.9. Construction of the administrative building with associated facilities (offices for licensed veterinarians and veterinary inspectors, rest areas for workers, changing rooms and sanitary facilities, storage for cleaning, washing and disinfection products)

1.5.2. **Equipment, machinery and mechanisation**

1.5.2.1. Enriched cages and/or alternative housing systems equipment for laying hens/parents/rearing pullets including all elements, materials and installation

1.5.2.2. Equipment for the egg collecting, grading, marking, packaging, storage and cooling

1.5.2.3. Machinery and equipment for the transportation and handling of manure, including: conveyors for manure; devices for mixing of manure; pumps for emptying the tanks; separators for slurry and liquid manure; machines and mechanization for solid manure loading; specialized trailers for solid manure transport and tanks for transport of slurry/liquid manure, including accompanying equipment for slurry and liquid manure

1.5.2.4. Equipment for the processing and packaging of manure

1.5.2.5. Floor gratings

1.5.2.6. Machinery and equipment for animal feed preparation, transport and storage, for feeding and watering of animals (trailers for collecting, transporting and unloading of feed, mills and blenders/mixers for preparation of animal feed, equipment and dispensers for concentrated feed, extractors, conveyors, feeders, drinkers)

1.5.2.7 Machinery and equipment for preparation and transport of litter

1.5.2.8. Equipment for cleaning and disinfection of facilities and devices

1.5.2.9. Equipment for safe disposal of carcasses

1.5.2.10. Equipment for physical, chemical and biological treatment of waste water, effluent and waste management

1.5.2.11. Equipment for air pollution prevention

1.5.2.12. Investments in installations for electricity and heat generation from renewable energy sources for on- farm consumption: solar power, wind power, biomass power, biogas power, geothermal power and other forms of renewable energy sources, including connection of the plant to the distribution grid

1.5.2.13. Equipment for prevention of disease spreading and disease control

1.5.2.14. Equipment and devices for ventilation, fire-fighting, air-conditioning and heating (including incubators and “artificial brooders” for chicken coops), including alarm system with power generator

1.5.2.15. Equipment for fixed fencing

1.5.2.16. Equipping of the administrative building with associated facilities (offices for licensed veterinarians and veterinary inspectors, rest areas, changing rooms and sanitary facilities, storage for cleaning, washing and disinfection products)

1.5.2.17. Specialized vehicles for egg transportation and transportation of laying hens

1.5.2.18. IT hardware and software for monitoring, control and managing the production and storage processes (with installation);

SPECIFIC OBJECTIVES FOR INCLUSION OF THE EGG PROCESSING SECTOR IN THE IPARD II PROGRAMME

Specific objectives for inclusion of the egg processing sector in the IPARD II programme are as follows:

1. To support investments in the new and existing processing capacities, in order to comply with EU standards and increase their competitiveness and productivity
2. To introduce new technologies and to improve processes and products in order to achieve better position on the domestic and international market
3. To implement the food safety and quality systems (GHP, GMP, HACCP and ISO)
4. To improve waste management
5. To support investments in energy production from renewable sources.

SPECIFIC ELIGIBILITY CRITERIA FOR IPARD II PROGRAMME RECIPIENTS FROM THE EGG PROCESSING SECTOR

Only micro, small and medium legal entities are eligible, as defined in the Article 6 of the Law on Accounting (Official Gazette of the Republic of Serbia", No 62/2013 and 30/2018).

The eligible investments for egg processing are:

1. Construction/ reconstruction of egg processing facilities
2. Investments in egg processing equipment
3. Investments in the implementations of the food safety and quality system (GHP, GMP, HACCP and ISO)
4. Investments in IT hardware and software for monitoring, control and management of egg processing
5. Investments in facilities and equipment for waste management
6. Investments in energy production from renewable sources (construction of the installations and equipment) primarily focused on for self-consumption

LIST OF ELIGIBLE COSTS FOR MEASURE:

M3- "INVESTMENTS IN PHYSICAL ASSETS CONCERNING PROCESSING AND MARKETING OF AGRICULTURAL AND FISHERY PRODUCTS"

List of eligible expenditures by sector:

All investments/expenditures enumerated in this list may also include hardware and software that enable production processes (management, monitoring and control)

Construction - in this document assumes: construction, building, upgrade/extension, reconstruction, sanitary adaptation, according to national Law on planning and construction

EGGS PROCESSING INDUSTRY
6.3.1. Construction
6.3.1.1. Construction of facilities for egg processing including facilities/space for: receiving and storing of eggs; production process with special microclimate conditions for production; egg products packaging; storage of finished products; dispatch of egg products; storage of waste and by-products; separate storage of packaged and unpackaged products under controlled temperature conditions; refrigerators; storage of egg products for industrial use; storage of packaging; storage of supplies, equipment and utensils for cleaning, washing and disinfecting; installation of ventilation, air conditioning, cooling and heating; fire-fighting water reservoir and network; accompanying energy facilities including construction of water supply (including wells), gas, electricity (including power generators) and sewage system
6.3.1.2. Construction space with appropriate equipment for cleaning, washing and disinfection of vehicles for transport of eggs and eggs products
6.3.1.3. Construction of the administrative building with associated facilities (offices for licensed veterinarians and veterinary inspectors, laboratories, rest areas for workers, changing rooms and sanitary facilities, storage for cleaning, washing and disinfection products);
6.3.1.4. Construction facilities including facilities for wastewater treatment, effluent and waste management and prevention of air pollution;
6.3.1.5. Construction of internal road network and parking places within a farm property (premises)

6.3.1.6. Construction of covered space for unloading the raw materials

6.3.1.7. Construction of plants for electricity and heat generation from renewable energy sources for self-consumption: solar power, wind power, biomass power, biogas power, geothermal power and other forms of renewable energy source, including connection of the plant to the distribution grid

6.3.2. Equipment

6.3.2.1. Equipment for unloading of raw materials

6.3.2.2. Equipment for reception and storage of raw materials

6.3.2.3. Egg processing equipment (egg washing equipment, egg breaking and separating equipment, filtration and homogenization equipment, drying and pasteurization equipment, egg flakes (spray drying), milling and sieving equipment, refrigeration and freezing equipment)

6.3.2.4. Equipment for collection and disposal of waste and by-products not intended for human consumption

6.3.2.5. Equipment for reception, handling, storage and dispatch of finished products with the appropriate measuring devices

6.3.2.6. Equipment for cleaning, washing and disinfecting of vehicles and wrapping material

6.3.2.7. Equipment for internal veterinary checks (as a part of the facility, integral part of the project)

6.3.2.8. Laboratory equipment excluding glassware (integral part of the project)

6.3.2.9. Equipment for monitoring, measuring and managing of the production and storage processes (with installation)

6.3.2.10. Equipment for cleaning, washing and disinfecting (sterilizing) of facilities, equipment, tools, appliances and machines;

6.3.2.11. Equipment for metal detection and/or other physical hazards

6.3.2.12. Equipment for securing special microclimate conditions in the production and/or storage areas (including equipment for ambient air conditioning - cooling/heating, fire-fighting, drying/humidifying of air)

6.3.2.13. Equipment for washing, disinfection and hygienic hand drying in operation facilities and sanitary facilities (including showers), equipment for dressing rooms, cleaning equipment, washing and disinfection of clothing and footwear

6.3.2.14. Equipment for physical, chemical and biological wastewater treatment, effluent and waste management and prevention of air pollution

6.3.2.15. Equipment for prevention of air pollution and recovery of solvents

6.3.2.16. Investments in installation for electricity and heat generation from renewable energy sources for self-consumption: solar power, biomass power, biogas power, geothermal power and other forms of renewable energy sources, including connection of the plant to the distribution grid

6.3.2.17. Equipment for handling, loading and internal transportation of raw materials and products

6.3.2.18. IT hardware and software for monitoring, control and managing the production and storage processes (with installation)

THE CEILINGS FOR ELIGIBLE EXPENDITURE:

Egg production

- **Minimum amount EUR 10.000,**
- **Maximum amount EUR 1.000.000.**

Egg processing

- **Minimum amount EUR 10.000,**
- **Maximum amount EUR 1.000.000.**

ЛИСТА ИЗВОРА ИНФОРМАЦИЈА

1. van Horne P.L.M., Bondt N.(2017): Competitiveness of the UK egg sector, base year 2016;International comparison of production costs. Wageningen, Wageningen Economic Research, Report 2017-104. 40 pp,
2. Влада Републике Србије - ИПАРД програм за Републику Србију за период 2014-2020. године, Службени гласник Републике Србије 84/17 од 20. септембра 2017. године, <https://ipard.co.rs/doc/srbija-ipard-2-program.pdf>
3. Zarić V., Kovačević D., Jovanović V. (2016) Direktni marketing poljoprivrednih proizvoda u Republici Srbiji –mogućnosti i ograničenja, Ekonomske ideje i praksa 21: 59-76.
4. International Egg Commission (2015) Annual Review 2015, http://www.internationalegg.com/wpcontent/uploads/2015/08/AnnualReview_2015.pdf
5. Milošević N., Pavlovski Z., Perić L. (2011): Present situation, capacities and prospects of development of poultry production in Serbia, Biotechnology in Animal Husbandry 27 (3), p 499-509 , 2011 ISSN 1450-9156 Publisher: Institute for Animal Husbandry, Belgrade-Zemun UDC 636.5 DOI: 10.2298/BAH1103499M
6. Munćan P., Ševarlić M., Vasiljević Z., Zarić V. (2007): Situation and perspective for the meat sector in Serbia. Report of the FP6 project No 513705: Agro economic policy analysis of the new member states, the candidate countries and the countries of the Western Balkan. <http://europartnersearch.net>
7. Поповић Раде (2014) Сточарство у Републици Србији - Попис пољопривреде 2012, Републички завод за статистику Србије Београд ISBN 978-86-6161-132-2
8. Привредна комора Србије, подаци 2019,
9. Републички завод за статистику Србије (2013) Пољопривреда у Републици Србији, Попис пољопривреде 2012, Београд ISBN 978-86-6161-077-6, ISBN 978-86-6161-076-9,
10. Републички завод за статистику Србије (2018), Статистички годишњак Републике Србије 2018, Београд ISSN 0354-4206
11. Rodić V., Perić L., Pavlovski Z., Milošević N. (2009) Improving the Poultry Sector in Serbia: Major Economic Constraints and Opportunities, World's Poultry Science Journal 66 (02): 241 – 250,
12. Родић Весна, Перић Лидија, Вукелић Наташа (2016) Регионални размештај живинарске производње у Србији, Агроекономика 45 (72): 1-10.

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Vlada Republike Srbije

13. Сектор за пољопривредну политику Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде, подаци 2019,
14. Serbia organica - Национално удружење за развој органске производње, подаци, 2019,
15. Управа за ветерину Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде, Базе података 2019,
16. Управа за трезор Министарства финансија, Регистар пољопривредних газдинстава, подаци 2019,
17. Управа царина Министарства финансија, подаци 2019,
18. FAOSTAT - Food and Agriculture Organization of the United Nations, <http://www.fao.org/faostat/en/#home>
19. Шкорић Раде, Пословно удружење за живинарство „Заједница живинара“, подаци 2018. и 2019.